

AGATA TASAK
Kraków
ORCID 0000-0001-7200-2193

**PROBLEMATYKA EKOLOGICZNA
W WYPOWIEDZIACH PRZEDSTAWICIELI
KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE WSPÓŁCZESNEJ
(W KONTEKŚCIE SPOŁECZNEGO NAUCZANIA
KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO)**

WYBRANE ZAGADNIENIA

WSTĘP

W społecznym nauczaniu Kościoła katolickiego kwestie ekologiczne obecne są od wielu lat. Kolejni hierarchowie wskazywali na wagę problemów związanych z kryzysem ekologicznym i podkreślali konieczność zintensyfikowania działań na rzecz ochrony środowiska naturalnego. Z wielkim odzewem na całym świecie spotkała się zwłaszcza encyklika papieża Franciszka *Laudato si'* w całości poświęcona problemom ekologicznym. W wielu dokumentach Kościoła instytucjonalnego podkreślano konieczność kształtowania postaw odpowiedzialności za środowisko naturalne. Wskazując, że obowiązek ten spoczywa na rodzinach, szkołach i środkach masowego komunikowania, zaznaczano, że w obszarze edukacji ekologicznej duże znaczenie ma proces „kształtowania sumień” i na tej płaszczyźnie akcentowano ważną misję Kościoła. Równocześnie odnotować należy wiele opinii, w których stwierdza się, iż do kwestii związanych z kryzysem ekologicznym Kościół katolicki w Polsce podchodzi z pewnym dystansem i nieufnością – ostrożnie traktując postulaty związane z ochroną środowiska, a czasem postrzegając je nawet, jako zakamuflowane ataki na chrześcijaństwo¹. Warto zatem poddać analizie interpretację problematyki ekologicznej w wypowiedziach przedstawicieli współczesnego katolicyzmu w Polsce.

Zasadniczym celem niniejszego opracowania jest poszukiwanie odpowiedzi na następujące pytania: jaka jest recepcja nauczania społecznego Kościoła katolickiego w odniesieniu do ekologii w polskim katolicyzmie – ze szczególnym uwzględnieniem okresu po opublikowaniu encykliki Franciszka *Laudato si'*? W jakiej mierze i w jakim zakresie dostrzegany jest kryzys ekologiczny – jakie wskazuje się przyczyny tego kryzysu oraz jakie formułuje się propozycje zmian? Czy przedstawi-

¹ O historii relacji katolicyzm – ekologia, zob. np.: Kędziński 1997, Jurczyk 2002, Brusilo 2015, Niziński 2009, Wyrostkiewicz 2007, Poznański, Jaromi 2016, Halkowicz, Lipniak, Mejzner 2017.

cele współczesnego katolicyzmu zgodni są w swoich opiniach odnoszących się do ekologii, czy też można wskazać pomiędzy nimi istotne różnice? Analizie poddano oficjalne wypowiedzi i dokumenty przedstawicieli hierarchii Kościoła instytucjonalnego oraz publikacje odnoszące się do problematyki ekologicznej w wybranych periodykach katolickich.

Czasopisma katolickie są ważnym segmentem rynku medialnego w Polsce². Różnorodność katolickich środków społecznego komunikowania odzwierciedla widoczne w katolicyzmie w Polsce różne nurty ideowe. Analizie poddano publikacje w czterech opiniotwórczych tygodnikach katolickich: „Niedziela”, „Gość Niedzielny”, „Przewodnik Katolicki” i „Tygodnik Powszechny” oraz w kwartalniku „Więź” i miesięczniku „Znak”. Wskazane periodyki – w większości ze stosunkowo dużym nakładem oraz długą historią istnienia, są niewątpliwie ważną płaszczyzną wymiany poglądów katolików we współczesnej Polsce. Chronologicznie najstarszym tygodnikiem społeczno-religijnym jest „Przewodnik Katolicki”, natomiast „Gość Niedzielny” jest największym z punktu widzenia nakładu. Choć typologie czasopism katolickich w Polsce – podobnie jak charakterystyki ideowe środowisk katolickich – przywoływane są zawsze z zastrzeżeniami i wątpliwościami, to w niektórych analizach medioznawczych tygodnik „Niedziela”, a także „Gość Niedzielny” identyfikowane są jako tygodniki konserwatywne lub prawicowe (Leśniczak 2020: 111, Kolasa 2006: 110, Wrześniewska 2017: 348-349). Czasem pojawiają się też opinie o integrystycznym, zamkniętym charakterze tygodnika „Niedziela” (Przybysz-Polakowska 2019: 94) oraz wskazujące ostry i zdecydowany charakter niektórych wypowiedzi w publikacjach „Gościa Niedzielnego” (tamże: 93). „Tygodnik Powszechny” charakteryzowany jest jako miejsce swobodnej wymiany poglądów, dyskusji i polemik z punktu widzenia różnych światopoglądów – nie zawsze w pełni odzwierciedlających stanowisko Episkopatu Polski (Kolasa 2006: 109). Kwartalnik „Więź” (do 2013 r. wydawany jako miesięcznik) w sposób wyraźny określa swój profil jako pisma, które z perspektywy katolicyzmu otwartego porusza najważniejsze problemy społeczne współczesnego świata, kierując swoje publikacje zarówno do ludzi wierzących, jak i niewierzących (*O nas* b.d.). Miesięcznik „Znak” w sposób jednoznaczny podkreśla gotowość otwartości i poszerzania światopoglądowych horyzontów (*Misja* b.d) z zaznaczeniem promowania zasad tolerancji, wolności i dialogu³.

² Trzeba zaznaczyć, że poza unormowaniami na gruncie Kodeksu Prawa Kanonicznego mamy do czynienia z dyskusjami związanymi z wielością ujęć definicyjnych i propozycjami delimitacji pojęć „prasa katolicka” i „prasa dla katolików” (zob. Pokorna-Ignatowicz 2002, Pokorna-Ignatowicz 2007, Guzek 2016, Przybysz-Polakowska 2019).

³ Przywołując kwestię różnic ideowych pomiędzy środowiskami katolików w Polsce, trzeba zaznaczyć sporą trudność w ich identyfikacji i demarkacji. Należy podkreślić też pewien schematyzm, a w konsekwencji znaczne uproszczenia i niejednoznaczność w ich charakterystykach. Dotyczy to zarówno dualistycznych podziałów na katolicyzm „liberalny” i „konserwatywny” czy też „łagiewnicki” i „toruński”, „otwarty” i „zamknięty”, „intelektualny” i „ludowy”, jak i pojawiających się kolejnych opisów: „katolicyzm twierdzy”, „katolicyzm walki”, „katolicyzm rozmytych granic”, „katolicyzm dialogu” i „katolicyzm prywatny” (zob. Nosowski 2010, Matyja 2009).

Istotne zatem jest pytanie, czy różnorodność katolicyzmu we współczesnej Polsce widoczna jest także w kontekście problematyki ekologicznej⁴.

Analizując wymienione zagadnienia, należy przywołać najważniejsze wskazania związane z problematyką ekologiczną zawarte w nauczaniu społecznym Kościoła katolickiego.

KWESTIE EKOLOGICZNE W NAUCZANIU SPOŁECZNYM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

Nauczanie społeczne Kościoła katolickiego odnoszące się do kwestii związanych z przyrodą jest różnorodne. Warto przypomnieć ciekawe, chociaż odległe od współczesności teksty św. Tomasza z Akwinu czy św. Jana Gwalberta. Fragmenty nauczania św. Tomasza z Akwinu dotyczące statusu moralnego zwierząt oraz ich podmiotowości do dziś są przedmiotem wielu rozpraw i dyskusji. Niezależnie od polemik, często akcentuje się stwierdzenie, w którym Akwinata zaznaczał, że „okrutne traktowanie istot innych gatunków może wyrobić w człowieku skłonność do okrutnych czynów również w stosunku do ludzi. I odwrotne – współczucie dla zwierząt czyni nas bardziej wrażliwymi i zdolnymi do współczucia dla ludzi” (Grabowska 2014: 106). Św. Jan Gwalbert ogłoszony przez Piusa XII patronem leśników, przywoływany jest jako miłośnik przyrody, który postrzegał ją „jako księżę objawiającą Boga.” (Rzym 2018: 300).

Nie ulega jednak wątpliwości, że czołową postacią przywoływaną z przeszłości w kontekście wskazanej problematyki jest św. Franciszek z Asyżu (zob. Wojciechowski 2009: 45). Szukając źródeł współczesnych odniesień Kościoła katolickiego do problematyki ekologicznej wskazuje się fragmenty z nauczania papieża Leona XIII, Piusa XI i Piusa XII – zwłaszcza dotyczące powiązania korzystania z dóbr naturalnych z uprawnieniami moralnymi (Mejzner 2017: 180). Prawdziwym przełomem okazało się nauczanie w drugiej połowie lat 60. XX w., kiedy zagrożenia związane z kryzysem ekologicznym zaczęły być postrzegane jako problem o charakterze globalnym oraz jako swoiste „znaki czasu”. Od Soboru Watykańskiego II wyraźnie połączono kwestie związane ze środowiskiem naturalnym z koncepcją dobra wspólnego, rozumianego, jako „sumę tych warunków życia społecznego, które pozwalają bądź to grupom, bądź poszczególnym jego członkom, pełniej i szybciej osiągnąć ich własną doskonałość” (*Kompendium nauki społecznej Kościoła* 2005: 109). Skonstatowano, że ważnym elementem dobrego życia jest także jakość środowiska naturalnego. Podkreślono, że odpowiedzialność za świat przyrody domaga się racjonalnego wykorzystania dóbr naturalnych i wskazano, że rozumne wykorzystanie zasobów jest zgodne w tym ujęciu z cnotą roztropności i umiarkowania (Kędzierski 1997: 84-85). Zwłaszcza dokumenty

⁴ Należy podkreślić, że wskazana problematyka jest niezwykle obszerna i wielowątkowa. Limitowane ramy publikacji zdeterminowały konieczność zawężenia pewnych kwestii oraz ograniczenia liczby analizowanych źródeł – dlatego poza wspomnianymi w niniejszym opracowaniu pozostało wiele innych periodyków wymagających kolejnych obszernych studiów.

Lumen gentium i *Gaudium et spes*, które powstały w efekcie Soboru Watykańskiego II, zbudowały solidne podstawy nauki Kościoła o środowisku naturalnym oraz inspirowały do namysłu nad kryzysem ekologicznym (Brusiło 2015: 227).

Wyznaczony przez Sobór Watykański II nurt rozwinął Paweł VI w encyklice *Populorum progressio* z 1967 r., w której przestrzegał przed negatywnymi skutkami nierównomiernego i niewłaściwego rozwoju świata dla środowiska naturalnego (Kędzierski 1997: 6). Warto zaznaczyć, że przywołał w niej ideę *rozwoju integralnego*, definiując ją jako proces, w którym rozwój gospodarczy powinien przyczyniać się także do „rozwoju każdego człowieka i całego człowieka” (cyt. za: Jurczyk 2002: 171). W 1971 r. w Liście apostołskim *Octogesima adveniens* Paweł VI podkreślił, że środowisko naturalne nie powinno być nadmiernie eksploatowane i niszczone, a w przemówieniu w 1970 r. do członków ONZ do Spraw Wyżywienia i Rolnictwa przestrzegał przed nieodwracalnymi skutkami zanieczyszczenia środowiska i wzywał do koniecznych zmian (Mejzner 2017: 181). W 1972 r. w czasie otwarcia konferencji ONZ o ochronie środowiska naturalnego „Tylko jedna Ziemia” odczytano list, który Paweł VI skierował do uczestników – podkreślał w nim wagę poszanowania praw przyrody (Wojciechowski 2009: 47). W konsekwencji ustaleń konferencji ONZ Watykan przygotował dokument *Stanowisko Stolicy Apostolskiej wobec ochrony środowiska naturalnego człowieka*. Podkreślono w nim kolejny raz, że panowanie człowieka nad naturą nie może oznaczać bezwzględnej eksploatacji i niszczenia przyrody (Mejzner 2017: 183).

W nauczaniu Jana Pawła II już w pierwszej encyklice z 1979 r. *Redemptor hominis* znajdujemy odniesienia do kwestii związanych z ochroną środowiska. Ostrzegając, że eksploatacja Ziemi niesie ze sobą zagrożenia, papież przypomniał, że człowiek nie powinien traktować przyrody jak jej „bezwzględny eksploatator”. Także w encyklice *Sollicitudo rei socialis* z 1987 r. przestrzegał przed nadmiernym eksploatowaniem środowiska naturalnego (zob. Wojciechowski 2009: 49, 50).

W kontekście dyskusji o wzajemnych relacjach katolicyzmu i ekologii warto podkreślić, jak istotną kwestią w nauczaniu Jana Pawła II było stwierdzenie, że jedną z najważniejszych przyczyn niszczenia środowiska jest *błąd antropologiczny* – uznanie przez ludzi, że mogą „samowolnie rozporządzać ziemią, podporządkowując ją bezwzględnie własnej woli [...] zamiast pełnić rolę współpracownika Boga w dziele stworzenia, człowiek zajmuje jego miejsce i w końcu prowokuje bunt natury, raczej przez niego tyranizowanej niż rządzonej” (cyt. za: Wołyniec 2017: 119-120). Równie istotne jest wskazanie, że Jan Paweł II powiązał kwestie środowiska naturalnego z pojęciem *ekologii ludzkiej* – uznał, że propozycje rozwiązania kwestii ekologicznych nie powinny odnosić się jedynie do zewnętrznego środowiska aktywności ludzi, ale muszą też dotyczyć zmian związanych z życiem osobistym, postawami i wyborami każdego człowieka (tamże: 119). Jan Paweł II mocno podkreślał, że podłożem rozwiązania problemów ekologicznych powinno być przestrzeganie zasad etycznych. Stwierdzając potrzebę działań na rzecz ochrony środowiska zaznaczał, że fundamentem tych działań musi być szacunek dla życia i godności osoby ludzkiej (Jurczyk 2002: 173). Wskazując, że kryzys ekologiczny jest też kryzysem

moralnym, stwierdził, że konieczne jest kształtowanie postawy odpowiedzialności ekologicznej „odpowiedzialności wobec siebie samych, odpowiedzialności wobec innych i odpowiedzialności wobec środowiska” (Wyrostkiewicz 2007: 183). Warto dodać, że już w encyklice *Centesimus annus* Jan Paweł II wskazał konsumpcjonizm jako istotną przyczynę niszczenia środowiska naturalnego (Wojciechowski 2009: 50). Innymi ważnymi wypowiedziami Jana Pawła II w kontekście kwestii ekologicznych było *Orędzie na Światowy Dzień Pokoju* 1 stycznia 1990 r. *Pokój z Bogiem Stwórcą – Pokój z Całym Stworzeniem*. Wymienił w nim konkretne zagrożenia środowiska naturalnego, m.in. ocieplenie klimatu, wycinanie lasów, niekontrolowane zużycie energii i jeszcze raz mocno zaznaczył, że konieczne jest ukształtowanie postaw odpowiedzialności ekologicznej – wskazał, że Kościół, rodzina i władze polityczne mają obowiązek formować takie postawy. Podkreślił też odpowiedzialność w tej mierze spoczywającą na katolikach (tamże: 52). Apel o tworzenie programów ochrony środowiska naturalnego oraz kształtowanie postawy poszanowania natury i przypomnienie o obowiązku ochrony przyrody przed zniszczeniem został też powtórzony w homilii Jana Pawła II w czerwcu 1999 r. w Zamościu. Papież przypominał: „trzeba zatem uświadomić sobie, że istnieje ciężki grzech przeciwko środowisku naturalnemu, obciążający nasze sumienie” (cyt. za: Wylegała 2009: 62).

Pontyfikat Benedykta XVI był również ważnym etapem nauczania Kościoła katolickiego o kwestiach ekologicznych. Istotne przemyślenia odnoszące się do ekologii Benedykt zawarł w encyklice *Caritas in veritate* w 2009 r. i w orędziu na 43. Światowy Dzień Pokoju 2010 r. *Jeśli chcesz krzewić pokój, strzeż dzieła stworzenia*. Przywołując określenie *ekologia człowieka* stwierdził w encyklice *Caritas in veritate*: „w jaki sposób człowiek traktuje środowisko naturalne, wpływa na to jak traktuje samego siebie, i na odwrót” (cyt. za: Wołyniec 2017: 129). Benedykt XVI podkreślał współzależność problemów związanych z ochroną środowiska z problemami społecznymi. Wielokrotnie apelował o rozsądne gospodarowanie dobrami naturalnymi, zerwanie z konsumpcjonistycznym stylem życia i konieczność poszukiwania alternatywnych źródeł energii (Mejzner 2017: 191, 193).

Papież Franciszek już od pierwszych miesięcy pontyfikatu potwierdzał zainteresowanie problemami ekologicznymi, a najważniejszym opracowaniem, w którym odniósł się do analizowanych kwestii jest encyklika *Laudato si'* – pierwszy tej rangi dokument poświęcony w całości omawianej problematyce. W centralnej części encykliki Franciszek podkreślił konieczność *ekologii integralnej* stwierdzając: „ponieważ wszystko jest ze sobą powiązane, a obecne problemy wymagają spojrzenia, które weźmie pod uwagę wszystkie aspekty globalnego kryzysu, proponuję by obecnie zastanowić się nad różnymi aspektami *ekologii integralnej*, która obejmowałaby wyraźny wymiar ludzki i społeczny” (LS 137)⁵. Często podkreśla się, że powtórzenie siedem razy w encyklice zdania „ponieważ wszystko jest ze sobą powiązane” oznacza zwrócenie uwagi, że jest to kluczowa fraza w dokumencie i zaakcentowanie współzależno-

⁵ W odniesieniach do poszczególnych części encykliki *Laudato si'* zastosowano przyjętą zasadę odwołań do numeracji wskazanej w encyklice.

ści problemów ekologicznych i społecznych. Diagnozując rzeczywistość Franciszek wskazał na głęboką i globalną degradację przyrodniczą świata, spowodowaną przede wszystkim niewłaściwym modelem produkcji i konsumpcji. Bardzo ważnym fragmentem encykliki jest ten, w którym Franciszek powołując się na badania naukowe stwierdził, że za globalne ocieplenie odpowiada wysokie stężeniu gazów cieplarnianych emitowanych głównie przez człowieka (LS 23) oraz ten, w którym stwierdził, że przyczyną obserwowanych zmian klimatu jest rozwój gospodarczy oparty na intensywnym wykorzystaniu paliw kopalnych, a także liczne wylesienia dla celów rolniczych (tamże). Mocno wybrzmiały i szeroko były i nadal są komentowane – także w Polsce – następujące słowa Franciszka: „dlatego pilne i konieczne stało się prowadzenie takiej polityki, aby w nadchodzących latach emisja dwutlenku węgla i innych gazów zanieczyszczających została drastycznie zmniejszona, zastępując na przykład paliwa kopalne i rozwijając odnawialne źródła energii” (LS 26). Franciszek wskazując na wyczerpywanie się zasobów naturalnych, zwrócił też uwagę m.in. na problemy z dostępem do wody (LS 28) i zanikanie różnorodności biologicznej (LS 32).

Jako kompleksowy proces naprawy sytuacji Franciszek zaproponował przede wszystkim *ekologię integralną* – zrównoważony, spójny i zintegrowany rozwój oparty o współpracę, dialog i „nową powszechną solidarność” (LS 14). Wskazując, że kryzys ekologiczny jest powiązany z kryzysem etycznym, kulturowym i duchowym, podkreślił, że ochrona środowiska powinna zacząć się od uzdrowienia relacji między ludźmi (LS 119) oraz, że należy podjąć „zintegrowane działania” w zakresie walki z biedą „przywrócić godność wykluczonym i jednocześnie zatroszczyć się o naturę” (LS 139). Wypracowanie odpowiednich działań o charakterze *integralnym* powinno w tym ujęciu oznaczać umiejętne połączenie *ekologii ekonomicznej* (jako wizji zrównoważonego rozwoju), *ekologii społecznej* (jako stworzenie odpowiedniego stanu instytucji społecznych gwarantujących ludziom wolność, godność i solidarność) i *ekologii kulturowej* (dbanie o zachowanie tradycji i tożsamości kulturowej – zwłaszcza społeczności lokalnych) (zob. Dylus 2016: 118). Zaznacza się, że ważną kwestią jest, iż *ekologia integralna* została przywołana przez Franciszka z bardzo mocnym podkreśleniem perspektywy etyki odpowiedzialności – podmiotem odpowiedzialnym za działania naprawcze uczynił wszystkich ludzi (tamże: 112). Papież mocno zaakcentował, że polityka nie powinna być podporządkowana ekonomii, a interes ekonomiczny nie może być ważniejszy niż dobro wspólne i podkreślił: „klimat jest dobrem wspólnym, wszystkich i dla wszystkich”(LS 54, 23). Mając świadomość światowych współzależności, Franciszek napisał, że uzdrowienie sytuacji wymaga światowej współpracy i współdziałania (LS 25). Podkreślił, że sprawiedliwość w kwestii działań zapobiegających dalszej degradacji środowiska wymaga uczciwości i odpowiedzialności, ale także solidarności i odwagi wszystkich ludzi. W tym kontekście stwierdził, że uboższe kraje powinny liczyć w tym względzie na bogatsze, bardziej uprzemysłowione, a tym samym mocniej odpowiedzialne za kryzys klimatyczny (Ganowicz-Bączyk 2016: 201).

Wymieniając przyczyny zmian klimatycznych Franciszek wskazał, między innymi, postawy „skrajnego i selektywnego konsumpcjonizmu” (LS 50). Stwierdził, że podłożem tych postaw jest chciwość i egoizm, wykorzystywanie słabszych oraz brak

refleksji o przyszłości. Z punktu widzenia późniejszych dyskusji i polemik, ważny też jest fragment, w którym Franciszek odniósł się do łączenia w niektórych koncepcjach kwestii demograficznych z ekologią stwierdzając: „obwinianie wzrostu demograficznego, a nie skrajnego i selektywnego konsumpcjonizmu, jest sposobem na uniknięcie stawienia czoła problemom. W ten sposób usiłuje się usprawiedliwić dotychczasowy wzorzec dystrybucji, w którym mniejszość uważa, że ma prawo do konsumpcji w takiej proporcji, której nie sposób byłoby upowszechnić, bo planeta nie byłaby nawet w stanie pomieścić odpadów takiej konsumpcji” (LS 50). Jak to już zostało wskazane Franciszek stwierdził, że degradacja środowiska przyrodniczego jest powiązana z kryzysem moralnym – w związku z tym mocno połączył kwestie ekologii i ochrony środowiska z potrzebą odnowy moralnej ludzi (LS 118). W tym kontekście w *Laudato si'* przywołane zostało pojęcie *ekologiczne nawrócenie* – definiowane jako wypracowanie nawyku współpracy, współdziałania, tworzenia więzi wspólnotowych (LS 219) oraz samodoskonalenie moralne człowieka poprzez praktykowanie i doskonalenie uczciwości, prostoty życia, cierpliwości oraz współczucia prowadzącego do postawy, którą cechuje „serdeczna troska o środowisko i dobro wspólne” oraz „gotowość do bezinteresownego wyrzeczenia” (LS 220, 222). Pożądanym celem tych procesów powinno być pobudzenie „obywatelskiego zaangażowania ekologicznego” (LS 211).

Ważne odniesienia do kwestii ekologicznych znajdujemy też w Adhortacji apostołskiej Franciszka *Querida Amazonia – Umiłowana Amazonia* zawierającej wnioski z Synodu, który odbywał się w 2019 r. i obradował pod hasłem *Amazonia: nowe drogi dla Kościoła i ekologii integralnej*. Kolejny raz podkreślono, że troska o ludzi i troska o przyrodę są ze sobą połączone i zaapelowano o tworzenie odpowiedniego prawa chroniącego środowiska naturalne.

Warto jeszcze wspomnieć o publikacjach Papieskiej Akademii Nauk, w których widoczny jest namysł nad wpływem nauki i religii na środowisko naturalne. Zwracają uwagę zwłaszcza fragmenty, w których podkreślono rolę, jaką powinien odgrywać Kościół katolicki w walce z największymi zagrożeniami środowiska naturalnego – bazując na swoim autorytecie moralnym powinien skutecznie edukować ludzi i mobilizować do działania (*Posynodalna adhortacja apostołska... 2020*).

Papież Franciszek zaznaczał wielokrotnie, że w edukacji ekologicznej bardzo ważną rolę powinien odgrywać proces „kształtowania sumień” – jest to zadanie adresowane zwłaszcza do Kościoła (LS 214). Należy zatem przywołać wypowiedzi przedstawicieli hierarchii polskiego Kościoła instytucjonalnego o kwestiach ekologicznych.

WYPOWIEDZI PRZEDSTAWICIELI HIERARCHII KOŚCIOŁA INSTYTUCJONALNEGO W POLSCE O KWESTIACH EKOLOGICZNYCH

Przykłady zaangażowania przedstawicieli Kościoła katolickiego w Polsce na rzecz ochrony przyrody znajdujemy już w połowie XIX w. Przywołać można działalność ks. Jędrzeja Pleszowskiego, ks. Eugeniusza Janoty czy ks. Bogusława Królikow-

skiego, którzy aktywnie występowali w obronie przyrody Tatr i Podhala (zob. Wojciechowski 2018: 159). Poszukując w XX w. wypowiedzi o kwestiach ekologicznych trzeba przypomnieć *List pasterski biskupa katowickiego z okazji wspomnienia św. Franciszka z Asyżu* z 1986 r., a także *List pasterski Episkopatu Polski na temat ochrony środowiska* z maja 1989 r. (Kędziński 1997: 7). Polski Episkopat uznał w nim problemy związane z ochroną środowiska za sprawę ważną i godną uwagi. Wskazano, że „każda działalność człowieka, jako istoty odpowiedzialnej ma swój wymiar moralny. [...] Trzeba zatem uświadomić sobie, że istnieje ciężki grzech przeciwko środowisku naturalnemu obciążający nasze sumienia, rodzący poważną odpowiedzialność przed Bogiem-Stwórcą” (cyt. za: Wojciechowski 2009: 56). W 1999 r. abp Józef Michalik opublikował list pasterski *Chrześcijańska odpowiedzialność za Ziemię*. Wskazując problemy związane z niszczeniem środowiska naturalnego podkreślił wiele zagrożeń, widocznych zarówno w skali międzynarodowej, jak i krajowej, m.in. niszczenie warstwy ozonowej i niekontrolowane wycinanie lasów (tamże: 57). Za ważny trzeba uznać tekst *Apel Kościołów w Polsce o ochronę stworzenia* z 2013 r. podpisany przez najważniejsze wspólnoty chrześcijańskie działające w Polsce. To dokument, w którym zaznaczono, że „ochrona środowiska to nie tylko techniczny problem równowagi ekologicznej, ale także problem moralny i duchowy współczesnego człowieka” (*Apel Kościołów w Polsce... 2013*). Zaapelowano w nim o zaangażowanie w inicjatywy służące ochronie środowiska naturalnego, odpowiedzialne korzystanie z dóbr naturalnych oraz rezygnację z nadmiernej konsumpcji.

Ważnym tematem troski ekologicznej w Polsce stało się powietrze. W tym kontekście warto wspomnieć o apelu biskupów z listopada 2015 r., w którym zachęcono – zwłaszcza władze samorządowe – do aktywnych działań o czyste powietrze oraz *Słowie biskupów metropolii wrocławskiej w sprawie troski o jakość powietrza* z grudnia 2017 r. Powołując się na encyklikę *Laudato si'* oraz na Dekalog, biskupi z Wrocławia, Legnicy i Świdnicy zaapelowali o działania na rzecz „wspólnego dobra, jakim jest zdrowe i czyste powietrze” (*Biskupi Dolnego Śląska... 2017*). Istotnym dokumentem świadczącym o zainteresowaniu Episkopatu Polski kwestiami związanymi z ekologią jest też opublikowany na dzień św. Franciszka 4 października 2018 r. List pasterski Episkopatu Polski zatytułowany *W trosce o wspólny dom*. W liście wielokrotnie została zacytowana encyklika *Laudato si'*, a podkreślając wagę ochrony środowiska przywołano katalog grzechów ekologicznych, m.in.: „niepohamowane gromadzenie dóbr, wyzysk i niszczenie przyrody, znęcanie się nad zwierzętami, zaśmiecanie lasów, obrzeży dróg, oceanów, powietrza, przestrzeni kosmicznej, nadużywanie wszystkiego tego, co z Bożej ręki otrzymaliśmy” (*Ekologiczny list Episkopatu... 2018*). Wskazano również poważne zagrożenia dla ludzi związane z konsumpcyjnym stylem życia. Odwołując się do nauczania Franciszka, biskupi apelowali o „uświadomienie sobie konieczności zmiany stylu życia, produkcji i konsumpcji, by powstrzymać globalne ocieplenie albo przynajmniej wyeliminować przyczyny wynikające z działalności człowieka” a w kolejnym fragmencie wskazano: „w związku z tym trzeba ograniczać szkodliwą dla środowiska działalność człowieka, umiejętnie gospodarować paliwami kopalnymi i rozwijać odnawialne źródła energii oraz uczyć oszczędnego korzy-

stania ze źródeł energii” (tamże). Innym ważnym przekazem było *Słowo biskupów z Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii na Światowy Dzień Wody* z marca 2020 r. Cytując *Laudato si'* oraz przywołując adhortację *Querida Amazonia* przypomniano, jak ważne znaczenie ma woda w ekosystemie oraz, że grzechem ekologicznym jest jej marnotrawienie i zanieczyszczanie. Równocześnie podkreślono, że kwestia odpowiedzialnego podejścia do gospodarowania wodą ma wymiar moralny oraz, że zadaniem każdej parafii powinno być promowanie postaw proekologicznych, a ważną rolą duszpasterzy przypomnianie wiernym o konieczności poszanowania środowiska naturalnego (*Chrońmy wodę...* 2020).

Ważną wypowiedzią było wystąpienie Prymasa Polski abpa Wojciecha Polaka podczas konferencji „Safeguarding Our Climate, Advancing Our Society” w czasie 24. Sesji Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (COP24) w 2018 r. w Katowicach. Prymas podkreślił szkodliwość kryzysu klimatycznego, zaakcentował trafność ocen sformułowanych przez papieża Franciszka w encyklice *Laudato si'*, zaznaczając równocześnie, jak ważny jest stan środowiska naturalnego we współczesnym świecie i jak duże ma znaczenie w stosunkach międzynarodowych (*Prymas Polski...* 2018). W innych wypowiedziach Prymas podkreślał moralny wymiar działań niszczących środowisko naturalne, stwierdzając, że trzeba je zawsze oceniać „w kategoriach religijnych za wykroczenie wobec Stwórcy” (*Będzie nowy grzech...* 2019).

Mocno zabrzmiała w przestrzeni publicznej wypowiedź abpa Wiktora Skworca, który zaznaczył, że katolicy swoją postawę wobec środowiska naturalnego powinni uwzględniać w osobistym rachunku sumienia z podkreśleniem, że to kluczowa kwestia w budowaniu „świadomości poszanowania dla bliźniego i natury” (*W walce ze smogiem...* 2018). Stwierdził też, że obowiązkiem Kościoła jest zajmowanie się ekologią, która „powinna wyraźniej wybrzmiewać zarówno na ambonie, a więc w kaznodziejstwie, jak i w katechezie” (tamże). Diagnostował, że wciąż brakuje odpowiedzialności i pełnej świadomości konieczności dbania o środowisko naturalne. W sprawie wykorzystywania węgla jako źródła energii przyznał, że jest to problem społeczno-ekonomiczny i uznał za konieczną świadomość, że pewnych grup społecznych po prostu nie stać na zmianę sposobu pozyskiwania energii, w związku z tym należy zrobić wszystko, co możliwe w obecnej sytuacji, by zmniejszyć szkody czynione środowisku. Zaznaczył też, że bardzo wiele zależy w tej kwestii od polityki władz państwowych.

Do grona ważnych przedstawicieli Kościoła instytucjonalnego, którzy w swych wypowiedziach wyrażali głęboką troskę o stan środowiska naturalnego zaliczyć należy także abpa Grzegorza Rysia. Wielokrotnie podkreślał on przełomowość encykliki *Laudato si'* oraz trafność zawartych w niej konkluzji. Zaznaczał również, że należy zgodzić się ze stanowiskiem papieża w kwestii współzależności działań na różnych płaszczyznach społeczno-politycznych, a w związku z tym z koniecznością współpracy i współdziałania w wielu obszarach na rzecz poprawy stanu środowiska. Wyraźnie też zaakcentował potrzebę odpowiedniej edukacji oraz pracy na rzecz budowania postaw odpowiedzialności za świat (Ryś 2018).

Trzeba jednak podkreślić, że część hierarchów z nieufnością i dystansem wypowiada się o kryzysie ekologicznym i metodach starań o polepszenie sytuacji. Postawę taką zaprezentował w niektórych swoich wypowiedziach abp Marek Jędraszewski. W rozmowie z Marcinem Przeciszewskim opublikowanej w tygodniku „Niedziela” w 2020 r., na początku zaznaczył, że ekologia pojmowana jako troska o właściwe miejsce człowieka na Ziemi i o ochronę Ziemi jest naturalnym obowiązkiem każdego katolika oraz że bezdyskusyjna jest wskazana przez Franciszka potrzeba nawrócenia ekologicznego – rozumiana jako kształtowanie właściwych relacji z Bogiem, z drugim człowiekiem i każdym stworzeniem. Abp Jędraszewski stwierdził jednak zdecydowanie, że tak rozumianą ekologię, należy odróżnić od *ekologizmu* – „będącego nową formą ideologii [...] nurtem, który neguje Boga” (Jędraszewski 2020). Przywołując frazę z Pisma Świętego „czyńcie sobie ziemię poddaną”, zaznaczył że interpretacja tego zdania musi oznaczać panowanie człowieka nad przyrodą, chociaż stwierdził też, że to panowanie powinno być powiązane z odpowiedzialnością (tamże). Głośnym echem odbiła się wypowiedź abp. Jędraszewskiego dla Telewizji Republika, w której stwierdził „*Ekologizm* to zjawisko bardzo niebezpieczne [...] to coś, co się narzuca” (Gołdyn 2019). Pytany o ocenę działalności Greta Thunberg odpowiedział: „to zjawisko bardzo niebezpieczne, bo to nie jest tylko postacią nastolatki, to coś, co się na narzuca, a ta aktywistka staje się wyrocznią dla wszystkich sił politycznych, społecznych. To jest sprzeczne z tym wszystkim, co jest zapisane w Biblii” (tamże).

Inną wypowiedzią w tym nurcie są słowa bp. Krzysztofa Nitkiewicza. Podkreślając, że prawdziwa troska ekologiczna powinna zaczynać się od troski o człowieka i jego życie, stwierdził, że ekologia staje się czasami „ideologią, czy wręcz nową religią” i zaznaczył, że troszcząc się o planetę nie można popadać w „pseudo-ekologiczną przesadę” oraz przestrzegając, że „na Zachodzie można mówić czasami o swojego rodzaju hysterii, kiedy niektóre wpływowe osoby sugerują np. ograniczenie liczby dzieci w rodzinach, czy nawet wprowadzenia limitów sprzedaży mięsa” (*Bp Nitkiewicz: troska... 2019*). Zdecydowanie podkreślił, że „należy jednak zachować właściwe proporcje i hierarchie” (tamże).

Kolejną tego typu wypowiedzią przedstawiciela hierarchii Kościoła instytucjonalnego było wystąpienie abp. Sławoja Leszka Głódzia w trakcie sympozjum „Oblicza ekologii”. Abp Głódź stwierdzając, że należy dbać o środowisko naturalne, równocześnie przestrzegając przed *ideologią ekologizmu* i podkreślając, że „ochrona środowiska nie może być celem samym w sobie” (*Abp Głódź: człowiek... 2020*). Stwierdził też, że można zauważyć istnienie „niepokojących tendencji” związanych ze stosunkiem niektórych ludzi do przyrody: „i tu, do naszej ojczyzny, napływają, znajdując wyznawców i zwolenników, agresywne i ekspansywne prądy ekologizmu, raczej ideologii ekologizmu. Negują świat chrześcijańskich wartości, które od wieków kształtują polskie pokolenia. Nie tylko polskie, także europejskie” (tamże).

Takie krytyczne, a czasem gniewne wypowiedzi niektórych przedstawicieli hierarchii Kościoła instytucjonalnego nie dominują w ramach wyrażanych opinii o kwestiach ekologicznych, ale w związku z ich ostrym tonem są zauważalne i obszernie komentowane w przestrzeni publicznej. Pewnym wyjaśnieniem takich postaw – choć

nieczęsto w sposób wyraźny i jednoznaczny przywoływanym – jest utożsamianie w świadomości społecznej ekologii z poglądami światopoglądu lewicowego i liberalnego. Stąd nieufność części przedstawicieli hierarchii Kościoła instytucjonalnego wobec koncepcji związanych z ekologią. Ta nieufność jest też zapewne konsekwencją zdecydowanych, a czasem kontrowersyjnych działań aktywistów ekologicznych oraz ich bezkompromisowych wypowiedzi – czasami niezgodnych z nauczaniem Kościoła katolickiego. W ocenie części hierarchii, w niektórych koncepcjach proekologicznych całkowicie zaburza się pozycję człowieka w świecie względem przyrody, a propagując niektóre metody walki o poprawę sytuacji ekologicznej (np. kontrolę urodzin), sytuuje się w opozycji do katolicyzmu.

PRZYKŁADY DZIAŁALNOŚCI KATOLICKIEJ EDUKACJI EKOLOGICZNEJ W POLSCE

Katolicką edukacją ekologiczną w Polsce w sposób zorganizowany i systematyczny zajmuje się kilka katolickich organizacji ekologicznych. Warto wspomnieć o tych najważniejszych. Jedną z ich jest niewątpliwie Ruch Ekologiczny św. Franciszka z Asyżu (REFA) działający od lat 80. ubiegłego wieku. Członkowie organizacji swoim mottem uczynili zdanie „być głosem ekologów w strukturach Kościoła katolickiego i chrześcijańskim głosem wśród ekologów” (*Ekolodzy wśród katolików...* b.d.). Ruch Ekologiczny św. Franciszka z Asyżu ma na swoim koncie wiele ciekawych inicjatyw ekologicznych; jedną z ważniejszych jest powstanie i działalność portalu internetowego „Święto stworzenia”. Portal zadebiutował w maju 2012 r. z głównym celem popularyzacji nauczania Kościoła w kwestiach problematyki ekologicznej i edukacji ekologicznej. Ruch realizuje m.in. kampanię pod hasłem „Czyńcie sobie Ziemię kochaną!”, której celem jest utworzenie programu edukacji ekologicznej z uwzględnieniem tematyki etycznej. To także – jak twierdzą twórcy programu – próba zmiany postrzegania nakazu biblijnego „Czyńcie sobie ziemię poddaną [...] opacznie rozumianym, jako prawo do nieograniczonej eksploatacji zasobów naszej planety” (tamże). Wśród innych projektów warto wymienić Szkołę Liderów Ekologii Integralnej czy też projekt oddolnie tworzonych „Wspólnot *Laudato si*” będących, w zamyśle twórców, odpowiedzią na apele papieża Franciszka o budowanie wspólnot działających lokalnie, mobilizujących w parafiach do działań ekologicznych (*Portal Święto Stworzenia...* b.d.). Warto dodać, że lider Ruchu Ekologicznego św. Franciszka z Asyżu o. Stanisław Jaromi w 2017 r. otrzymał tytuł Człowieka Roku Polskiej Ekologii.

W promocję proekologicznego nauczania Kościoła katolickiego włączyła się też Caritas Polska. Powołano specjalne biuro do organizacji projektów medialnych, warsztatów dla wolontariuszy w diecezjach, szkołach oraz zespołach parafialnych. Projekt *Caritas Laudato Si* opisywany jest przez inicjatorów jako odpowiedź na wezwanie Franciszka do budowy ekologicznej wrażliwości wśród katolików. Wskazuje się, że liczba inicjatyw podejmowanych w różnych diecezjach to około 120 projektów lokalnych rocznie (Szwarc 2021). Działania wspierane są przez stronę internetową

projektu i aktywność w mediach społecznościowych. Ciekawym pomysłem na wspieranie animatorów diecezjalnych w docieraniu do małych miejscowości było uruchomienie tzw. Mobilnej Ambasady – ekologicznego samochodu, który wraz z przenośną wystawą edukacyjną przemierzał Polskę, docierając do małych miejscowości z ekologicznym przesłaniem Franciszka, z „głosem Kościoła wzywającego do nawrócenia ekologicznego” (*Mobilna Ambasada...* 2019).

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży działając początkowo w ramach inicjatywy „Młodzi dla Środowiska” w 2018 r. rozpoczęło program „Środowisko Młodzieży”. Jako główne zadania wskazano edukację i aktywizację młodzieży w celu kształtowania postaw proekologicznych. Liczne projekty ogólnokrajowe i diecezjalne („Młodzi tej Ziemi”, „Kajakowy Patrol św. Franciszka”, „Eko-Gaz konkretna energia”, „Lider Środowiska Młodych”), konferencje, szkolenia i warsztaty mają poszerzać wiedzę o ekologii integralnej i nawróceniu ekologicznym. Wykorzystując cyfrowe możliwości komunikowania utworzono portal internetowy oraz zrealizowano ciekawy pomysł opracowania aplikacji „DOBRA”, umożliwiającej gromadzenie kontaktów, szybką reakcję i przekazywanie informacji o ekologicznych inicjatywach ludzi młodych w Polsce („*Środowisko Młodzieży*”... 2020).

Wezwanie Franciszka do działania na rzecz ekologii podejmuje w Polsce od 2018 r. także krajowe przedstawicielstwo Światowego Ruchu Katolików na rzecz Środowiska (*Global Catholic Climate Movement*) – globalnej sieci ponad 900 organizacji katolickich współpracujących z watykańską Dykasterią ds. Integralnego Rozwoju Człowieka. (*10 eko wydarzeń...* b.d.). W wyniku aktywności tej grupy w 2019 r. odbywała się w Warszawie i Krakowie międzynarodowa konferencja „Creatio continua: ekologia integralna i wyzwania antropocenu” z udziałem naukowców, działaczy ekologicznych i polityków.

Trzeba też zaznaczyć, że w wielu diecezjach i parafiach realizowane są lokalne pomysły i projekty ekologiczne. Interesująca była proekologiczna aktywność bpa Jana Piotrowskiego, który zachęcając do zbiórki surowców wtórnych wśród diecezjan przyczynił się do budowy wielu studni w krajach, w których jest problem z dostępem do wody pitnej (*Polski biskup zachęca...* 2019).

KWESTIE EKOLOGICZNE W PUBLIKACJACH TYGODNIKÓW:
„NIEDZIELA”, „GOŚĆ NIEDZIELNY”, „TYGODNIK POWSZECHNY”,
„PRZEWODNIK KATOLICKI” ORAZ MIESIĘCZNIKA „ZNAK” I KWARTALNIKA „WIĘŻ”

Papież Franciszek podkreślając w encyklice *Laudato si'* fundamentalne znaczenie kształtowania postaw odpowiedzialności za środowisko naturalne, wyraził opinię, że tę pracę powinny także podjąć środki masowego komunikowania (LS 213). Jak zatem te kwestie są komentowane w publikacjach wskazanych periodyków – zwłaszcza po ogłoszeniu tej encykliki? Wybrane do analizy czasopisma mają szerokie grono odbiorców – z powodzeniem mogłyby więc realizować ekologiczną misję edukacyjną.

W każdym ze wskazanych czasopism pojawiają się publikacje podejmujące kwestie związane z ekologią⁶. Antycypując dalsze rozważania należy stwierdzić, że w większości artykułów panuje zgoda, że zagrożenia ekologiczne są niezwykle ważne i wymagają reakcji, ale podobnie, jak w przypadku wypowiedzi przedstawicieli hierarchów Kościoła katolickiego można zauważyć pewne różnice. W części publikacji widoczny jest dystans, a czasem krytycyzm – zwłaszcza wobec wypowiedzi i działań niektórych aktywistów ekologicznych. Widoczne są też różnice w kontekście wskazywanych przyczyn kryzysu ekologicznego oraz wyboru metod i narzędzi zmiany sytuacji. Relacjonując społeczne nauczanie Kościoła katolickiego o kwestiach ekologicznych akcentuje się inne fragmenty tego nauczania oraz – w pewnym zakresie – odmiennie je interpretuje.

W publikacjach tygodnika „Niedziela” znajdujemy obszernie fragmenty oficjalnego nauczania Kościoła katolickiego o kwestiach związanych z ochroną środowiska. Zarówno w komentarzach do zamieszczanych cytatów z dokumentów papieskich, jak i publikowanych felietonach i opiniach zaznaczono, że w kwestiach ekologicznych Kościół katolicki nie powinien być i nie jest biernym obserwatorem, a ważnym uczestnikiem debaty społecznej. W publikacjach podkreślano trafność diagnozy wskazującej na głęboki kryzys klimatyczny i w związku z tym uzasadniano, że katolicy mają do odegrania bardzo ważną i odpowiedzialną rolę – są nie tylko zobowiązani do działań na rzecz ochrony środowiska, ale także do przekazywania prawdziwych informacji o stanie klimatu (Jędrak 2019). Diagnozując sytuację ekologiczną jako poważną, uznano słuszność stwierdzenia, że konieczna jest zmiana, którą określa się jako „fundamentalną, systemową reorganizację czynników technologicznych, ekonomicznych i społecznych” (Biderman 2019). Kryzys klimatyczny opisywany jest w perspektywie zagrożeń globalnych, krajowych i regionalnych, z podkreśleniem koniecznych przekształceń zarówno w płaszczyźnie międzynarodowej, lokalnej, jak i indywidualnej (tamże). W publikacjach akcentowano, że kryzys ekologiczny jest powiązany z kryzysem moralnym, rozumianym jako manifestowanie przez wielu ludzi postaw egoistycznych, z brakiem szacunku dla innych ludzi oraz skrajnym konsumpcjonizmem (Jędrak 2019). W tym kontekście w wielu publikacjach zaznaczono, że niezwykle ważne jest zwrócenie uwagi na właściwą edukację ekologiczną – z podkreśleniem, jak wielką rolę w tym obszarze działań ma do odegrania nauczanie Kościoła katolickiego o grzechu ekologicznym (*Biskupi wzywają...* 2018). Przywołując pojęcie *nawrócenie ekologiczne* przypomniano, że stosunek do ekologii powinien być uwzględniony przez każdego katolika w rachunku sumienia. Przekonując o wadze kwestii związanych z ochroną środowiska cytowano fragmenty Listu Episkopatu Polski z 2018 r., w którym wskazano konkretny wykaz grzechów ekologicznych oraz apelowano do wiernymi słowami: „nikt nie powinien mówić, że to nie jego sprawa, bo wszyscy potrzebujemy czystego powietrza, aby żyć. Ostatecznie troska o środowi-

⁶ Należy zaznaczyć, że w związku z sytuacją epidemiczną i trudnością z dostępem do wydań papierowych analizie poddano w większości publikacje w internetowych wydaniach czasopism.

sko naturalne, zwłaszcza zaniechanie troski o czystość powietrza to sprawa sumienia, które powinno być wrażliwe na sprawy ekologii” (*List polskich biskupów...* 2018).

Podkreślając wątki dyskusyjne i sporne w polskim katolicyzmie w kontekście problematyki ekologicznej oraz rozbieżności pomiędzy tygodnikami, warto zaznaczyć, że wśród artykułów tygodnika „Niedziela” znajdujemy publikację, w której wyrażono opinię, iż bardzo ważną kwestią w kontekście ochrony środowiska jest odejście od paliw kopalnych i promowanie odnawialnych źródeł energii (Jędrak 2019). Równie ważne w porównaniu publikacji analizowanych periodyków jest też podkreślenie akcentowania w tygodniku „Niedziela”, że podstawą każdego działania ekologicznego powinno być przyjęcie odpowiedniej perspektywy dla relacji pomiędzy przyrodą a człowiekiem. Cytując wypowiedzi bpa Krzysztofa Nitkiewicza wskazano, że nie może być zgody na zmianę właściwej hierarchii, w której „człowiek jest pierwszym i najważniejszym stworzeniem [...] troska ekologiczna powinna zaczynać się od troski o człowieka” (*Bp. Nitkiewicz: troska...* 2019). W tej samej publikacji mocno wybrzmiały słowa sprzeciwu wobec koncepcji i działań, w których łączy się kryzys ekologiczny z demografią i proponuje – jako metodę skutecznej walki z zagrożeniami ekologicznymi – kontrolę urodzin. Wyraźny był też apel o umiar w ocenach dotyczących skali zagrożeń ekologicznych oraz krytyka nadmiernego emocjonalnego zaangażowania, określanego jako „niepotrzebne histerie”, które – zdaniem autora wypowiedzi – towarzyszą często dyskusjom o ekologii (tamże).

Kwestie związane z kryzysem ekologicznym są również obecne oraz komentowane w publikacjach tygodnika „Gość Niedzielny”. Zamieszczane są fragmenty oficjalnego nauczania Kościoła katolickiego i podkreśla się konieczność działań w celu ochrony środowiska. Akcentuje się jednak trochę inne fragmenty nauczania i zdecydowanie zaznacza głębokie i niepodlegające negocjacji rozbieżności z niektórymi koncepcjami głoszonymi przez ruchy ekologiczne. Obok podkreślenia wagi kwestii związanych z ochroną przyrody, w wielu publikacjach znaleźć można tezę, że niszczenie środowiska przez człowieka wynika przede wszystkim z kryzysu moralnego. W tej akurat kwestii, w trzech analizowanych tygodnikach opinie są zgodne. W wielu artykułach wśród przyczyn wyraźnie podkreśla się konsumpcjonizm i związany z nim określony styl życia – piętnowany oraz wskazywany jako ważna przyczyna nadmiernej eksploatacji środowiska (zob. np. Łoziński 2018).

W publikacjach „Gościa Niedzielnego” wyraźnie zaznaczono, że w działaniach i współpracy z innymi środowiskami na rzecz ochrony przyrody pewne kwestie nie mogą podlegać kompromisom. Podobnie do opinii publikowanych w tygodniku „Niedziela”, jedną z zasadniczych spraw poddawanych krytyce jest propagowanie przez ekologów – w opinii komentatorów tygodnika – niewłaściwej hierarchii, w której człowiek zajmuje „równorzędne lub nawet podrzędne miejsce w przyrodzie” (Holeksa 2018). Przyznając, że papieże wielokrotnie zwracali uwagę na zagrożenia, jakie może przynieść środowisku działalność człowieka, przypomina się równocześnie, że zawsze w nauczaniu Kościoła podstawową motywacją ochrony przyrody jest odpowiedzialność ludzi przed Bogiem, a „ta perspektywa jest całkowicie odmienna od tej, którą przynosi *ekologizm* – nurt, który, wynosząc na piedestał naturę, degraduje za-

razem człowieka” (Kucharczyk 2020). Przywołując i wyjaśniając pojęcie *ekologizm*, jako „niebezpieczną ideologię” stwierdza się, że „podstawą tej ideologii jest odrzucenie wizji człowieka, jako istoty szczególnie cennej w oczach Bożych – bo i samego Boga nie uwzględnia się w tej koncepcji. I to jest kwestia absolutnie kluczowa, bo jej konsekwencją jest uznanie istoty ludzkiej za jedno ze zwierząt – i to zwierząt szczególnie niebezpiecznych dla całej planety” (tamże).

W artykułach „Gościa Niedzielnego” znajdujemy również znamienne wyjaśnienie szeroko komentowanego w kontekście ekologii fragmentu z Biblii – frazy *czyńcie sobie ziemię poddaną*. W publikacji argumentuje się, że „to człowiek nadaje nazwy zwierzętom, a więc nad nimi panuje” (Kucharczyk 2020). Podkreśla się, że jeżeli ta hierarchia ulega zachwianiu „ludzie wpadają w pułapkę fałszywej pokory, która w rzeczywistości oznacza pogłębiającą się pogardę do człowieczeństwa. Jej wyrazem są coraz liczniejsze przykłady traktowania zwierząt lepiej niż ludzi” (tamże). W tym kontekście cytuje się fragmenty z encykliki *Laudato si'*, z podkreśleniem, że papież Franciszek wzywając do troski o środowisko, zawsze wskazuje Boga jako podstawę tych działań. W opinii autora tekstu motywacje niektórych ekologów są całkowicie odmienne. Zaznaczając, że ważne jest dbanie o środowisko naturalne, podkreślano, że katolicy nie mogą się zgodzić na taką *ideologię ekologizmu*, która nieuwzględniając Boga w centrum umieszcza ekologię i środowisko (tamże). Wyjaśniając rozbieżności z tak postrzeganym nurtem ekologii opisano istotę tej niezgody – „u działaczy ekologicznych wszystkie gatunki wydają się ważne, tylko nie człowiek. Człowiek jest dla nich szkodnikiem” (Holeksa 2018).

W publikacjach wskazanego czasopisma znajdujemy również sprzeciw wobec łączenia kwestii kryzysu ekologicznego z demografią. Powołując się na nauczanie Jana Pawła II, wskazuje się niekonsekwencje w działaniach niektórych ruchów ekologicznych, które – zdaniem autora publikacji – broniąc przyrody nie uwzględniają szacunku dla życia uzasadniając lub propagując kontrolę urodzin (Dziedzina 2018). W innej publikacji brzmią zdecydowane, mocne słowa: „szaleństwo ideologów ekologii zaczyna przybierać coraz większe rozmiary. Wyśługując się renomowanymi pismami naukowymi, forsują tezę, że przyszłość ziemi zależy od rezygnacji z posiadania dzieci. Innymi słowy proponują więcej aborcji i antykoncepcji” (*Szaleństwo ekologów...* 2019). W kolejnym tekście znajdujemy opinię, że „ludzie, poddani nachalnej propagandzie antykoncepcyjnej i urabiani deprawującą seksedukacją, zaczynają rozumieć rodzicielstwo, jako niebezpieczny dla środowiska luksus” (Kucharczyk 2020). Podkreślono, że ten aspekt działalności niektórych ruchów ekologicznych jest jedną z głównych przyczyn nieufności czy też braku chęci zaangażowania się przez katolików w działalność pro-ekologiczną. Innym powodem nieufności są zastrzeżenia do metod działania niektórych ekologów. Stwierdza się, że stosowane metody mają czasem charakter szantażu, a nawet terroryzmu. Uznano, że te czynniki nie tylko wzbudziły nieufność, ale też sprawiły, że wielu katolików „poczuło się zwolnionych z zajmowania się taką tematyką. Ze szkodą dla sprawy” (Dziedzina 2018).

Sporo miejsca w artykułach „Gościa Niedzielnego” znajdują twierdzenia, że w istocie we współczesnym świecie mamy do czynienia z różnymi typami ekolo-

gii; wyjaśnia się różnice pomiędzy *zdrową ekologią*, która „dostrzega różnice między człowiekiem a innymi organizmami a *chorą ekologią*, która „zrównuje człowieka z innymi istotami, a jednocześnie domaga się od niego odpowiedzialności za stan przyrody [...] *chora ekologia* chce chronić przyrodę przed człowiekiem, nie dla człowieka” (Holeksa 2018). Innym przywoływanym określeniem jest *ekologizm* opisywany jako biznes: „jak się odpowiednio wzbudzi histerię, to da się wcisnąć nowe produkty. Bogaci staną się jeszcze bogatsi, a biedni będą mogli się cieszyć, że topniejące góry lodowe ich nie zalały. Niestety, ekologizm wyrządzi jeszcze wiele szkód, zanim przyjdzie opamiętanie i zwrot ku autentycznej ekologii” (Kowalczyk 2020).

Najbardziej wyczerpujące i jednoznaczne teksty o problematyce ekologicznej znajdujemy w publikacjach „Tygodnika Powszechnego”. W wielu artykułach podkreślano przełomowe znaczenie encykliki *Laudato si'* i mocno zaznaczano tezę, iż kryzys ekologiczny jest powiązany z problemami społeczno-politycznymi i moralnymi.

Znamienne dla publikacji w „Tygodniku Powszechnym” jest uznanie za jeden z najważniejszych fragmentów *Laudato si'* tego, w którym Franciszek napisał o *despotycznym antropocentryzmie*. Akcentując zdanie z encykliki: „Biblia nie daje podstaw do despotycznego antropocentryzmu, nieinteresującego się innymi stworzeniami” (LS 68) skomentowano, że „nie ulega jednak wątpliwości, że część odpowiedzialności za kryzys ponosi kultura oparta na Biblii, kultura przez wieki najistotniejsze dla rozwoju cywilizacji” (Olszewski 2015). W publikacji skonstatowano, że koncepcja panowania człowieka nad ziemią została w encyklice Franciszka opisana w nowy sposób i sformułowano wniosek, że tym samym okres, w którym wykorzystywano Biblię jako argument w niszczeniu przyrody minął bezpowrotnie (tamże). Podkreślając znaczenie walki z kryzysem ekologicznym wskazano, że diagnoza Franciszka jest trafna – przyczyną kryzysu jest ludzki egoizm i konsumpcyjny styl życia oraz lekceważenie kolejnych katastrof ekologicznych. Przywołując słowa Papieża o zjawisku globalnej obojętności stwierdzono, że jej źródłem są postawy nacechowane żądzą zysku, który jest ważniejszy niż dobro wspólne – stąd częste negowanie istnienia kryzysu, pozorowane działania lub kontestowanie prób zmiany sytuacji. Oceniono, że takie postawy prezentują indywidualnie ludzie, ale są też często widoczne w decyzjach władz politycznych bogatych państw (Boniecki 2015).

W publikacjach na łamach „Tygodnika Powszechnego” znajdujemy stwierdzenia, że jednym z najważniejszych problemów społeczno-politycznych wymagających niezwłocznego rozwiązania jest konieczność zmiany źródeł pozyskiwania energii. Zauważono równocześnie, że fragment encykliki, w którym Franciszek napisał o konieczności ograniczenia emisji dwutlenku węgla jest często w Polsce przemilczany. Tę część encykliki uznaje się za „symboliczną rehabilitację tych wszystkich środowisk, które w ostatnich latach odsądzone były od czci i wiary bądź nawet oskarżane o działanie wbrew racji stanu” (Olszewski 2015). Zaznaczono też, że nie ulega wątpliwości, iż *Laudato si'* „staje po stronie tych, którzy wzywają do kroków zdecydowanych, choćby nawet miały to być kroki bolesne” (tamże). Innym podkreślanym fragmentem encykliki jest ten, w którym mowa o globalnym ociepleniu. Z zadowoleniem zaznaczono, że po raz pierwszy w historii zwierzchnik Kościoła katolickiego

jednoznacznie stwierdził, że globalne ocieplenie jest faktem – to ważne, zwłaszcza wobec przypadków podważania tego faktu w Polsce (tamże). W publikacjach na łamach „Tygodnika Powszechnego” przypomina się też, że w encyklice *Laudato si'* Franciszek wskazywał na konieczność *ekologicznego nawrócenia*. Dookreślając, wyjaśniono obszernie, że nie chodzi wyłącznie o zwiększenie wrażliwości na problemy ekologiczne, ale o pożądaną i oczekiwaną zmianę postaw oraz konkretne formy działania i nacisku – z konstatacją, że jedynie odpowiednia edukacja może przynieść oczekiwane zmiany (Strzelczyk 2016).

Wraz z apelami o zdecydowane działania, w „Tygodniku Powszechnym” pojawiają się oceny, że być może hierarchowie Kościoła katolickiego w Polsce poświęcają zbyt mało uwagi sprawom ekologii i podchodzą do tej kwestii zbyt ostrożnie. Taka postawa jest krytykowana. Jako naganne ocenia się też przemilczanie przez niektórych hierarchów niewygodnych faktów dotyczących stanu środowiska naturalnego w Polsce, a nawet dostrzegany krytycyzm wobec nauczania Franciszka o ochronie środowiska (Sawicki 2015).

„Przewodnik Katolicki” to kolejny analizowany tygodnik, w którym można znaleźć wiele artykułów odnoszących się do kwestii ekologicznych. Zamieszcza obszernie fragmenty dokumentów Kościoła katolickiego wraz z wyczerpującymi i wnikliwymi komentarzami, szczegółowe analizy stanu środowiska naturalnego, relacjonuje wiele działań proekologicznych. Warto dodać, że ten periodyk jest także pierwszym tygodnikiem o tematyce społeczno-religijnej, który z powodów ekologicznych zdecydował o zmianie papieru, podkreślając, że jest to krok „na drodze ku ekologicznemu nawróceniu” i z nadzieją, że będzie to dobry przykład dla innych (*W trosce o środowisko...2019*).

W wielu publikowanych artykułach sformułowano opinię, że encyklika *Laudato si'* w Polsce nie jest zbyt często i chętnie czytana. Znaleźć można też teksty krytykujące nieufność, z jaką spotyka się w Polsce nauczanie Franciszka w kwestiach ekologicznych, podkreślające słuszność tez papieża. Ich autorzy stwierdzają, że głowa Kościoła słusznie i właściwie odczytuje „znaki czasu”, a nawet, że jest „głosem proroczym” we współczesnym świecie (Brzezińska-Waleszczyk 2016). W publikacjach „Przewodnika Katolickiego” można przeczytać wyraźne apele o większe zaangażowanie katolików w ochronę przyrody, krytykę postawy obojętności, a zwłaszcza negocjowania istnienia problemu. Przywołując argumenty na rzecz działań proekologicznych, wskazuje się, że ekologia to swoisty „sposób komunikowania człowieka z Bogiem” i równocześnie zaznacza, że działania na rzecz ochrony środowiska są również obowiązkiem, „długiem ekologicznym” krajów bogatszych wobec biednych – ze wskazaniem, że Polska już jest w gronie tych pierwszych (Białkowska 2019a).

W publikacjach pojawiły się oceny, że tematy związane z ekologią są dużym wyzwaniem dla Kościoła instytucjonalnego w Polsce, a zbyt mało jest wypowiedzi przedstawicieli hierarchii Kościoła w tym zakresie – zbyt rzadko słyszy się z ambon wezwania do ochrony środowiska (Jóźwik 2017). Akcentując konieczność wszechstronnej edukacji i kształtowania wrażliwości ekologicznej, podkreślono celowość podjęcia takich działań, także w seminariach duchownych (Białkowska 2019b).

Szukając przyczyn stosunkowo niskiego zainteresowania działaniami proekologicznymi wśród katolików konkludowano, że zbyt łatwo przywoływane są usprawiedliwienia związane z argumentami ekonomicznymi, a zbyt rzadko wiąże się te kwestie z moralnością – z grzechem ekologicznym czy z rachunkiem sumienia. Odnotowuje się też inny, ważny powód nieufności przedstawicieli Kościoła wobec ekologii – kojarzenie działalności proekologicznej z lewicą czy też z tym, co czasem nazywane jest „lewactwem” (Białkowska 2019b). W publikacjach tego tygodnika podkreśla się potrzebę i konieczność działań oraz współpracy także z ekologami spoza wspólnoty Kościoła katolickiego. Oczywiście akcentuje się również punkty sporne z szeroko rozumianym ruchem ekologicznym – wymienia się w tym zakresie stosunek do antykoncepcji oraz ochrony życia poczętego, choć stwierdza się, że „polskich ekologów i świadomych ekologicznie katolików” sporo łączy, a współpraca i wspólne działania są bardzo potrzebne (Brzezińska-Waleszczyk: 2016).

W publikacjach poznańskiego tygodnika można znaleźć też stwierdzenia, że „jednostronny antropocentryzm chrześcijański jest błędny” (Białkowska 2018a), a ludzi należy przekonywać, że nie są właścicielami, a „raczej dzierżawcami” ziemi (Białkowska 2018b). Podkreślając konieczność troski o środowisko naturalne, eksponowano również tezę, że wrażliwość związana z naturą zawsze jest powiązana z postawą troski o innych ludzi, podczas gdy bezwzględne wykorzystywanie przyrody zwykle łączy się z wykorzystywaniem innych ludzi (Bortkiewicz 2013).

W wielu tekstach odnotowano bezsporność danych o globalnym ociepleniu. Wraz z podkreśleniem powagi sytuacji, wskazano niewątpliwy związek pomiędzy głęboką degradacją przyrody a działalnością człowieka (Tykfer 2019). Formułowane są też opinie, że działania na rzecz ochrony środowiska są ściśle powiązane z ochroną fundamentalnych praw człowieka: „tam gdzie przyroda jest niszczona, ostatecznie niszczeni są też ludzie, szczególnie krajów najuboższych. Dlatego jest [to] tematem ważnym dla Kościoła, bo to temat związany z godnością osoby ludzkiej” (Kaproń 2019).

Warto dodać, że w publikacjach tego tygodnika zamieszczane są rozmowy z aktywistami proekologicznymi, np. z liderem ruchu społecznego Polski Alarm Smogowy (Bilska 2019), z sympatią opisywane są zarówno działania Młodzieżowego Strajku Klimatycznego, jak i aktywistki Greta Thunberg. Oceniono, że te działania przyczyniają się do znacznego wzrostu świadomości zagrożeń ekologicznych (Ossowski 2019).

Również w miesięczniku „Znak” kwestie związane z ochroną środowiska opisywane są od wielu lat. W wielu publikacjach w sposób wszechstronny analizuje się zagrożenia oraz podkreśla się konieczność działań w celu poprawy sytuacji. Mocno akcentowany jest związek ekologii z moralnością podkreślający, że „zło i przemoc wobec innych stworzeń, bezdusność w podejściu do ziemi są obrazami tego samego zła, przemocy i bezdusności, które wyrażają się w międzyludzkich relacjach” (Kozłowska 2016).

Autorzy zamieszczanych w tym periodyku tekstów nie mają wątpliwości co do głębokości kryzysu i wiarygodności dowodów o przyczynach zmiany klimatu. Podkreślają bezsporny charakter badań naukowych dowodzących, że to działalność czło-

wieka przyczyniła się do globalnego ocieplenia (Weiner 2012). W związku z tym akcentują konieczność pracy edukacyjnej na rzecz zmiany przekonań i postaw ludzi – zdecydowanie wskazują, że poczucie odpowiedzialności za środowisko naturalne powinno być w szczególności odczuwane przez katolików. W publikacjach mocno zaakcentowano ubolewanie, że przedstawiciele Kościoła katolickiego w Polsce zbyt rzadko wypowiadają się o kwestiach kryzysu ekologicznego, a niektórzy publicyści katoliccy wręcz je ignorują. Stąd apele o popularyzację wśród wiernych nauczania Kościoła katolickiego o ochronie środowiska. Wielokrotnie w „Znaku“ akcentowano potrzebę edukacji ekologicznej, zwłaszcza w związku z konkluzją, że zbyt często „obiektywne ustalenia nauki są mylone z subiektywnym wyborem wartości” (Weiner 2016). Formułowane były też apele, by nie wykorzystywać w sposób instrumentalny informacji o stanie klimatu – zwłaszcza w sporach światopoglądowych i ideologicznych (tamże). Proponuje się natomiast mobilizację i wspólne, zgodne z papieskim projektem zrównoważonego rozwoju, działania proekologiczne w dwóch wymiarach: troski o świat przyrody, ale też troski o ludzi, zgodnie z zasadą, że „nie można sprostać wyzwaniom globalnej ekologii bez rozwiązania problemów ludzkich, takich jak nędza i ubóstwo” (Jaromi 2012).

Także w „Znaku“ znaleźć można odniesienie do znaczenia i interpretacji zdania z Księgi Rodzaju „czyńcie sobie ziemię poddaną” – podkreślono, że na podstawie interpretacji tego zdania nie może być zgody na przyjęcie zasady, że świat jest „absolutną własnością człowieka” (Hryniewicz 2008). Spostrzeżeniu, że coraz bardziej widoczna jest wśród ludzi „postawa bezlitosnego władcy i niszczyciela przyrody” towarzyszą opinie, że błędna interpretacja tego zdania „ponosi co najmniej część współwiny za obecny kryzys ekologiczny” (tamże). Mocno podkreślono, że nie można i nie powinno się redukować przyrody jedynie do „funkcji służebnej i użytkowej względem człowieka” (tamże). Warto wspomnieć, że w tym kontekście zaproponowano popularyzowanie hasła „Czyńcie sobie ziemię kochaną” (Jaromi 2012).

Ważnym akcentem w publikacjach krakowskiego czasopisma jest piętnowanie okrucieństwa wobec zwierząt i stwierdzenie, że „chrześcijaństwo powinno uświadomić sobie wielowiekowe zaniedbania w tej sprawie” (Hryniewicz 2008). W związku z tym pojawiły się opinie o konieczności pracy edukacyjnej na rzecz podniesienia wrażliwości katolików na los zwierząt, by „przeciwdziałać okrucieństwu wobec nich, oraz budować poczucie wspólnoty i solidarności ze światem przyrody” (tamże).

Bardzo obszernie nauczanie Kościoła katolickiego o kwestiach związanych z ekologią relacjonuje również kwartalnik „Więź”. W publikacjach często i zdecydowanie podkreśla się konieczność zaangażowania Kościoła katolickiego w Polsce w działalność edukacyjną i aktywność proekologiczną. Stwierdza się, że motywacja religijna może stać się ważnym czynnikiem zmiany na lepsze w kontekście ochrony środowiska. W związku z tym mocno akcentuje się wypowiedzi abpa Wiktora Sworca, iż działania związane z ochroną środowiska powinny znaleźć swoje miejsce w rachunku sumienia każdego katolika, gdy tymczasem za mało o ekologii słyzy się w polskich kościołach (*W walce ze smogiem...* 2018). Sporo miejsca w publikacjach tego pisma poświęcono też kwestii należytego traktowania zwierząt. Ubolewano, że te problemy

zajmują wciąż zbyt mało uwagi w świadomości katolików i w duszpasterskiej działalności Kościoła (Rogowski 2018). W kontekście stosunku do zwierząt poruszono też kwestie polujących księży, stwierdzając, że zbyt łatwo jest to usprawiedliwiane (Średziński 2018). Wobec wielokrotnie przywoływanego zdania z Księgi Rodzaju wskazano błędne przyjmowanie sformułowania o „panowaniu” jako dopuszczalnej „bezlitosnej eksploatacji natury”. Podkreślono, że z nakazu czynienia sobie ziemi poddaną „nie można wywnioskować absolutnego panowania nad innymi stworzeniami” (tamże). Przeciwnie, wywnioskować należy, że ludzie są powołani do „przełamywania chciwości, pychy, panowania, posiadania, manipulowania, eksploatacji” (Jaromi 2019). W związku z tym zaznaczono, że początkiem i podstawą zmian na lepsze musi być modyfikacja ludzkich postaw, uświadomienie wagi problemu, a w ślad za tym przeobrażenie stylu życia wymuszające w konsekwencji zmiany w modelach produkcji i konsumpcji (Średziński 2018).

ZAKOŃCZENIE

Nauczanie społeczne Kościoła katolickiego o kwestiach ekologicznych jest różnorodne i wielowątkowe. Na podstawie analizowanych wypowiedzi można stwierdzić, że wskazana problematyka traktowana jest z dużą uwagą. W zdecydowanej większości publikacji przyjmuje się, że zagrożenia ekologiczne są ważne i wymagają pilnej reakcji. Zaznacza się, że kryzys ekologiczny jest głęboki, wielowymiarowy oraz podkreśla się współzależność kwestii ekologicznych i społecznych.

Nikt nie kwestionuje konieczności walki o zmniejszenie zanieczyszczenia środowiska oraz aktywności na rzecz ochrony przyrody pojmowanej w kategoriach wspólnego dobra. Zgodnie też twierdzi się, że kryzys ekologiczny należy przede wszystkim wyjaśniać w powiązaniu z kryzysem moralnym. W związku z tym proponuje się prace na rzecz kształtowania postaw odpowiedzialności ekologicznej w zgodzie z koncepcjami *ekologii ludzkiej*, *ekologii człowieka* a zwłaszcza obszernie opisanej przez Franciszka *ekologii integralnej*.

Opinie i komentarze zawarte w analizowanych wypowiedziach i publikacjach wskazują jednak, że są pewne różnice w postrzeganiu niektórych przyczyn kryzysu ekologicznego oraz wyboru najważniejszych metod zmiany sytuacji. Relacjonując społeczne nauczanie Kościoła katolickiego odnośnie do tych kwestii, w poszczególnych periodykach akcentuje się inne jego fragmenty oraz – w pewnym zakresie – odmiennie je interpretuje. Różnice w ocenie działalności i postulatów aktywistów ekologicznych widoczne są zarówno w wypowiedziach przedstawicieli hierarchii instytucjonalnego Kościoła, jak i w komentarzach publicystów. Lektura publikacji potwierdza opinię, że kwestie ekologiczne nadal są przyjmowane przez niektórych przedstawicieli polskiego katolicyzmu z ostrożnością i dystansem. Jak już to zostało wykazane, ważną przyczyną takich postaw, choć stosunkowo rzadko jednoznacznie przywoływaną, jest kojarzenie ekologii jako światopoglądu związanego z doktryną lewicową i liberalną. Zauważalna w przypadku niektórych przedstawicieli Ko-

ścioła instytucjonalnego nieufność jest też konsekwencją działań części aktywistów ekologicznych oraz ich bezkompromisowych wypowiedzi – czasami niezgodnych z nauczaniem Kościoła katolickiego. Głośne apele formułowane przez niektórych ekologów w kontekście metod walki z globalnym ociepleniem – propagowanie antykoncepcji czy ograniczenia posiadania dzieci – w ocenach części hierarchii sytuują ruch ekologiczny w opozycji do katolicyzmu.

Podobnie jak w przypadku wypowiedzi hierarchów Kościoła katolickiego, w publikacjach periodyków katolickich również można wskazać pewne różnice w prezentowanych opiniach o kwestiach ekologicznych. Nie jest to dwubiegunowość narracji, ale można znaleźć rozbieżności – na przykład w kontekście interpretacji słów z Księgi Rodzaju pozwalającej ludziom na nieograniczone panowanie nad przyrodą. Z odmiennej perspektywy ocenia się wpływ i odpowiedzialność człowieka za globalne ocieplenie czy dopuszczalne możliwości współpracy z działaczami ekologicznymi nieidentyfikującymi się ze wspólnotą wiernych. W tygodnikach określanych jako konserwatywne, formułuje się niezgodę na łączenie kwestii kryzysu ekologicznego z demografią. Podkreśla się, że propozycje naprawy klimatu poprzez kontrolę urodzin są powodem nieufności i dystansu wobec ruchów ekologicznych – często też wyraźnie zaznacza się te różnice i usprawiedliwia nimi wstrzeźliwość w podejmowaniu współpracy. Z drugiej strony w publikacjach periodyków utożsamianych z otwartością na różnorodność światopoglądów poszukuje się podobieństw z szeroko rozumianym ruchem ekologicznym i zachęca do współpracy w imię wspólnego dobra. Częściej i mocniej podkreśla się również potrzebę głębszego zaangażowania przedstawicieli Kościoła instytucjonalnego w edukację i działalność proekologiczną, oceniając dotychczasowe działania za niewystarczające.

Analizowane publikacje stanowią wybrany fragment niezwykle ciekawej i wielowątkowej relacji pomiędzy polskim katolicyzmem a ekologią. Dopisują też nowe wątki do bogatej mozaiki współczesnego katolicyzmu w Polsce, wzbogacając o nowe treści różne nurty ideowe. Ograniczone ramy publikacji zdeterminowały konieczność zawężenia pewnych kwestii oraz ograniczenia analizowanych źródeł. Poza obszarem badań pozostało jeszcze wiele innych środowisk katolickich, których wypowiedzi są nie mniej interesujące w kontekście wskazanej problematyki i wymagają dalszych badań.

Bibliografia

- Bortkiewicz P. (2009), *Grzech ekologii: pomijanie porządku stworzenia i Stwórcy*, w: Niziński S. (red.), *Ekologia a duchowość chrześcijańska*, Poznań: Flos Carmeli Wydawnictwo Warszawskiej Prowincji Karmelitów Bosych.
- Brusiło J. (2015), *Teologia praktyczna i ekologia. Wprowadzenie historyczne do idei „sacrum i przyroda”*, Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II. Wydawnictwo Naukowe.
- Dylus A. (2016), *Integralna ekologia papieża Franciszka. perspektywa etyki i odpowiedzialności*, w: Wysocki A. (red.), *Świat jako wspólny dom. Wokół koncepcji ekologii integralnej w encyklice Laudato si'*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

- Ganowicz-Bączek A. (2016), *Wątki ekoetyczne w encyklice Laudato si' papieża Franciszka*, w: Poznański J., Jaromi S. (red.), *Kościół i nauka w obliczu ekologicznych wyzwań. Źródła, inspiracje i konteksty encykliki Laudato si'*, Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM.
- Grabińska T. (2016), *Bezpieczeństwo ekologiczne według Laudato si' w perspektywie nauczania Jana Pawła II*, w: Poznański J., Jaromi S. (red.), *Kościół i nauka w obliczu ekologicznych wyzwań. Źródła, inspiracje i konteksty encykliki Laudato si'*, Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM.
- Grabowska B. (2014), *Zmiany relacji człowiek – zwierzę, czyli cena postępu*, „Kultura i Wartości” 2(10): 105-120, DOI.
- Guzek D. (2016), *Media katolickie w polskim systemie medialnym*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Halkowicz K., Lipniak J. M., Mejzner M. (red.) (2017), *Ekologia wyzwaniem dla Kościoła*, Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny.
- Hryniewicz W. (2008), *Chrześcijaństwo a świat przyrody*, „Znak” 637.
- Jaromi S. (2012), *Etyka nad techniką. Przyszłość planety wg Kościoła*, rozm. przepr. M. Zdanowska, „Znak” 681.
- Jaromi S. (2016), *Ekologia integralna i franciszkańska*, w: Poznański J., Jaromi S. (red.), *Kościół i nauka w obliczu ekologicznych wyzwań. Źródła, inspiracje i konteksty encykliki Laudato si'*, Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM.
- Jaromi S. (2018), *Polska bez bocianów? Stanisław Jaromi OFMConv w rozmowie ze Zbigniewem Nosowskim*, rozm. przepr. Z. Nosowski, „Więź” 2 (672): 178-185.
- Jurczyk B. (2002), *Ekologia-Człowiek-Kościół. Antropologiczny wymiar kryzysu ekologicznego w ocenie Kościoła*, Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Karacun Z. M. (2016), *Laudato si' wobec problemu ochrony klimatu* w: Poznański J., Jaromi S. (red.), *Kościół i nauka w obliczu ekologicznych wyzwań. Źródła, inspiracje i konteksty encykliki Laudato si'*, Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM.
- Kędzierski P. (1997), *Kościół i ekologia*, Rzeszów: Przemysław Kędzierski.
- Kolasa W. M. (2006), *Krakowska prasa katolicka u schyłku XX wieku*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis” 39, *Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia* IV: 105-121, DOI: .
- Kompendium nauki społecznej Kościoła* (2005), Papieska Rada Iustitia et Pax, Kielce: Jedność.
- Kozłowska D. (2016), *Pojednanie ekologiczne*, „Znak” 733:.
- Leśniczak R. (2020), *Patriotyzm, homofobia i nietolerancja a wizerunek społeczności LGBT+ w polskich tygodnikach katolickich w kontekście marszów równości w 2019 r.*, „Zeszyty Prasoznawcze” t. 63, nr 3(243): 103-120, DOI: 10.4467/22996362.
- Marczak Ł. (2016), *Idea zrównoważonego rozwoju w encyklice Laudato si'*, w: Wysocki A. (red.), *Świat jako wspólny dom. Wokół koncepcji ekologii integralnej w encyklice Laudato si'*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Matyja R. (2009), *Konserwatyzm po komunizmie*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Mejzner M. (2017), *Papieska teoekologia w drodze ku encyklice Franciszka Laudato si'*, w: Halkowicz K., Lipniak J. M., Mejzner M. (red.), *Ekologia wyzwaniem dla Kościoła*, Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny.
- Niziński S. (red.) (2009), *Ekologia a duchowość chrześcijańska*, Poznań: Flos Carmeli Wydawnictwo Warszawskiej Prowincji Karmelitów Bosych.
- Nosowski Z. (2010), *Polskie katolicyzmy*, „Więź” 1(615): 5-26.

- Ojciec Święty Franciszek (2015), *Encyklika Laudato si' . W trosce o wspólny dom*, Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Pokorna-Ignatowicz K. (2002), *Kościół w świecie mediów. Historia – dokumenty – dylematy*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Pokorna-Ignatowicz K. (2007), *Media katolickie w III RP i ich wkład w budowę polskiej demokracji*, w: Pokrzycka L., Mich W. (red.), *Media a demokracja*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Poznański J. (2016), *Ignacjańskie i jezuickie tło ekologicznej encykliki papieża Franciszaka*, w: Poznański J., Jaromi S. (red.), *Kościół i nauka w obliczu ekologicznych wyzwań. Źródła, inspiracje i konteksty encykliki Laudato si'* , Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM.
- Poznański J., Jaromi S. (red.) (2016), *Kościół i nauka w obliczu ekologicznych wyzwań. Źródła, inspiracje i konteksty encykliki Laudato si'* , Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM.
- Przybysz-Polakowska K. (2019), *Świeckie czy wyznaniowe? Wizja państwa polskiego w prasie katolickiej w latach 2005-2015*, Poznań: Silva Rerum.
- Rzym M. (2018), *Przyroda jako pierwsza księga objawienia. Chrześcijańskie podstawy ekologii*, „Nurt SVD 2” 2: 292-310, DOI:.
- Stachowska E. (2012), *Religia i media w warunkach polskich*, w: Firlit E., Hainz M., Libiszowska-Żółtkowska M., Pickel G., Pollack D., *Pomiędzy sekularyzacją i religijnymżywieniem. Podobieństwa i różnice w przemianach religijnych w Polsce i w Niemczech*, Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM.
- Szwarc C. (2021), *Coraz więcej zielonych inicjatyw*, rozm. przepr. D. Chylewska, „Niedziela” 3/2021:.
- Średziński P. (2018), *Bo pomyliłem ambony*, „Więź” 2(672): 166-177.
- Weiner J. (2012), *Ile ekologii w „ekologii”?* *Nauka a hierarchie wartości*, „Znak” 681:
- Weiner J. (2016), *Ekologia: idea a ideologia*, „Znak” 733: 20-28.
- Węgrzecki J. (2016), *Dialog w polityce zahamowaniem globalnej autodestrukcji ekologicznej*, w: Wysocki A. (red.), *Świat jako wspólny dom. Wokół koncepcji ekologii integralnej w encyklice Laudato si'* , Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Wojciechowski K. (2009), *Ekologia w nauczaniu Kościoła – przyroda jako dzieło Boga*, w: Niziński S. (red.), *Ekologia a duchowość chrześcijańska*, Poznań: Flos Carmeli Wydawnictwo Warszawskiej Prowincji Karmelitów Bosych.
- Wojciechowski K. (2018), *Opanować swe panowanie. Ekospołeczna nauka Kościoła*, „Więź” 2(672): 153-165.
- Wolicki M. (1999), *Aktualność św. Tomasza z Akwinu*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 6: 291-302.
- Wołyńiec W. (2017), *Ekologia człowieka w teologii Jana Pawła II*, w: Halkowicz K., Lipniak J. M., Mejzner M. (red.), *Ekologia wyzwaniem dla Kościoła*, Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny.
- Wrześniewska M. (2017), *Polityka w prasie – analiza prasoznawcza czasopisma „Niedziela” za rok 2016*, w: Dajnowicz M., Miodowski A. (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Prasa organizacji politycznych*, Białystok: Wydawnictwo HUMANICA.
- Wylegała P. (2009), *Grzech przeciwko środowisku*, w: Niziński S. (red.), *Ekologia a duchowość chrześcijańska*, Poznań: Flos Carmeli Wydawnictwo Warszawskiej Prowincji Karmelitów Bosych.
- Wyrostkiewicz M. (2007), *Ekologia ludzka. Osoba i jej środowisko z perspektywy teologicznomoralnej*, Lublin: Wydawnictwo KUL.

Źródła elektroniczne

- 10 eko wydarzeń w polskim Kościele w 2018* (b.d.), Święto Stworzenia – portal chrześcijańskich ekologów, <https://www.swietostworzenia.pl/2-aktualne/813-10-eko-wydarzen-w-polskim-kosciele-w-2018> (dostęp: 30.01.2021).
- Abp Głódź: człowiek ma zapobiegać niszczeniu i zagrożeniom dzieła Stworzenia* (2020), „Niedziela” 25.01.2020, <https://www.niedziela.pl/arttykul/48918/Abp-Glodz-czlowiek-ma-zapobiegac> (dostęp: 27.07.2020).
- Apel Kościołów w Polsce o ochronę stworzenia* (2013), Święto Stworzenia – portal chrześcijańskich ekologów 16.01.2013, <https://www.swietostworzenia.pl/czytelnia/ekologia-polskiego-kosciola/758-apel-kosciolow-w-polsce-o-ochrone-stworzenia-2013> (dostęp: 12.07.2020).
- Bedzie nowy grzech w katechizmie? Prymas Polski komentuje słowa papieża* (2019), „Wprost” 18.11.2019., <https://www.wprost.pl/religia/10270920/bedzie-nowy-grzech-w-katechizmie-prymas-polski-komentuje-slowa-papieza.html> (dostęp: 01.02.2021).
- Białkowska M. (2019a), *Jego jest świat. Encyklika Laudato Si*, „Przewodnik Katolicki” 40: <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2019/Przewodnik-Katolicki-40-2019/Wiara-i-Kosciol/Jego-jest-swiat-Encyklika-Laudato-Si>, (dostęp: 24.02.2021).
- Białkowska M. (2018a), *Między świnią a marchewką* „Przewodnik Katolicki” 44, <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2018/Przewodnik-Katolicki-44-2018/Wiara-i-Kosciol/Miedzy-swini-a-marchewka>, (dostęp: 25.02.2021).
- Białkowska M. (2018b), *Świat jest nasz*, „Przewodnik Katolicki” 48: <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2018/Przewodnik-Katolicki-48-2018/Temat-numeru/Swiat-nie-jest-nasz>, (dostęp: 25.02.2021)
- Białkowska M. (2019b), *Trudne pytania dla Polski*, „Przewodnik Katolicki” 4: <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2019/Przewodnik-Katolicki-4-2019/Wiara-i-Kosciol/Trudne-pytania-dla-Polski>, (dostęp: 24.02.2021).
- Biderman A. H. (2019), *Człowiek a VI masowe wymieranie gatunków*, „Niedziela” 25.11.2019, <https://www.niedziela.pl/numer/2019/4https://www.niedziela.pl/arttykul/145884/nd/Czlowiek-a-VI-masowe-wymieranie>, (dostęp: 10.07.2020).
- Bilska M. (2019), *Koniec epoki pieców*, „Przewodnik Katolicki” 49: <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2019/Przewodnik-Katolicki-49-2019/Spoleczenstwo/Koniec-epoki-piecow>, (dostęp: 24.02.2021).
- Biskupi Dolnego Śląska o smogu i Laudato si'* (2017), Święto Stworzenia – portal chrześcijańskich ekologów 5.12. 2017, <https://www.swietostworzenia.pl/czytelnia/ekologia-polskiego-kosciola/748-biskupi-dolnego-slaska-o-smogu-i-laudato-si> (dostęp: 27.07.2020).
- Biskupi wzywają do „integralnego nawrócenia ekologicznego”*, „Niedziela” 20.07.2020, <https://www.niedziela.pl/arttykul/44096/Biskupi-wzywaja-do-integralnego> (dostęp: 3.07.2020).
- Boniecki A. (2015), *Kto jest przeciw Laudato si'*, „Tygodni Powszechny” 22.06.2015, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/kto-jest-przeciw-laudato-si-28833> (dostęp: 26.07.2020).
- Borkiewicz P. (2013), *Grzech wobec środowiska i grzech wobec stwórcy*, „Przewodnik Katolicki” 27: <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2013/Przewodnik-Katolicki-27-2013/Wiara-i-Kosciol/Grzech-wobec-srodowiska-i-grzech-wobec-Stworcy>, (dostęp 24.02. 2021).
- Bp Nitkiewicz: troska ekologiczna powinna zaczynać się od troski o człowieka* (2019) „Niedziela” 06.09.2019, <https://www.niedziela.pl/arttykul/45045/Bp-Nitkiewicz-troska-ekologiczna-powinna> (dostęp: 22.07.2020).

- Brzezińska-Waleszczyk M. (2016), *Ekologiczne nawrócenie Polaków?* „Przewodnik Katolicki” 4: <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Autorzy/M/Marta=-Brzezinska-Waleszczyk?lista-1&strona=4>, (dostęp: 25.02.2021)
- Chronmy wodę, gdyż w Polsce jej brakuje!* (dokument nadzwyczaj aktualny) (2020), „Niedziela” 24.04.2020, <https://www.niedziela.pl/artukul/52236/Chronmy-wode-gdyz-w-Polsce-jej-brakuje> (dostęp: 27.07.2020).
- Dziedzina J. (2018), *Zielona mina*, „Gość Niedzielny” 07.12.2018, <https://www.gosc.pl/doc/5202823.Zielona-mina> (dostęp: 22.07.2020).
- Ekolodzy wśród katolików – wywiad z przewodniczącym REFA* (b.d.), Święto Stworzenia – portal chrześcijańskich ekologów, <https://www.swietostworzenia.pl/o-nas/o-refa/199-katolicy-wsrod-ekologow-ekolodzy-wsrod-katolikow-wywiad-z-przewodniczacym-refa> (dostęp: 26.07.2020).
- Ekologiczny list Episkopatu Polski na dzień św. Franciszka 4.10.2018* (2018), Święto Stworzenia – portal chrześcijańskich ekologów, <https://www.swietostworzenia.pl/czytelnia/ekologia-polskiego-kosciola/796-ekologiczny-list-episkopatu-polski-na-dzien-sw-franciszka-4-10-2018> (dostęp: 27.07.2020).
- Gołdyn D. (2019), *Abp Jędraszewski atakuje Gretę Thunberg*. „Nie jest tylko postacią nastolatki”, „Radio Zet” 25.12.2019, <https://wiadomosci.radiozet.pl/Polska/Abp-Marek-Jedraszewski-o-ekologii-i-Grecie-Thunberg> (dostęp: 27.07.2020).
- Holeksa J. (2018), *Sensowna ekologia. O dylematach ekologii i ociepleniu klimatu mówi ekolog i teolog prof. Jan Holeksa*, rozm. przepr. J. Dudała, „Gość Niedzielny” 22.11.2018, <https://www.gosc.pl/doc/5176099.Sensowna-ekologia> (dostęp: 22.07.2020).
- Jaromi S. (2019), *Wegetarianizm po chrześcijańsku*, „Więź” 25.10.2019 <https://wiesz.pl/2019/09/25/wegetarianizm-po-chrzescijansku> (dostęp: 01.02.2021).
- Jędrak J. (2019), *Katolicy z klimatem. Nie zmieniaj klimatu, zmień przyzwyczajenia*, „Niedziela” 25.11.2019, <https://www.niedziela.pl/artukul/145883/nd/Nie-zmieniaj-klimatu-zmien> (dostęp: 10.07.2020).
- Jędraszewski M. (2020), *Abp Jędraszewski: elementem misji Kościoła jest ostrzeżenie przed nowymi ideologiami*, rozm. przepr. M. Przeciszewski, „Niedziela” 03.02.2020, <https://www.niedziela.pl/artukul/49119/Abp-edraszewski-elementem-misji-Kosciola> (dostęp: 27.07.2020).
- Kapron K. (2019) *Nasz oddech jest w Amazonii*, „Przewodnik Katolicki” 22: <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2019/Przewodnik-Katolicki-22-2019/Wiara-i-Kosciol/Nasz-oddech-jest-w-Amazonii>, (dostęp 23.02.2021).
- Kowalczyk D. (2020), *Ekologia a ekologizm*, „Gość Niedzielny” 09.01.2020, <https://www.gosc.pl/doc/6095292.Ekologia-a-ekologizm> (dostęp: 26.07.2020).
- Jóźwik P. (2017), *Temat na ambone*, „Przewodnik Katolicki” 9: <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2017/Przewodnik-Katolicki-9-2017/Spoleczenstwo/Temat-na-ambone>, (dostęp: 24.02.2021).
- Krzysztofka Ł. (2020), *Młodzi dla ekologii*, „Niedziela” 15.02.2020, <https://www.niedziela.pl/artukul/49464/Mlodzi-dla-ekologii> (dostęp 27.07.2020).
- Kucharczyk F. (2020), *Ideologia ekologizmu*, „Gość Niedzielny” 09.01.2020, <https://www.gosc.pl/doc/6095268.Ideologia-ekologizmu> (dostęp: 22.07.2020).
- List polskich biskupów o ekologii* (2018), „Niedziela” 01.10.2018, <https://www.niedziela.pl/artukul/38165/List-polskich-biskupow-o-ekologii> (dostęp: 27.07.2020).
- Łoziński B. (2018), *Ekologia ma wymiar moralny*, „Gość Niedzielny” 01.11.2018, <https://www.gosc.pl/doc/5127494.Ekologia-ma-wymiar-moralny> (dostęp: 21.07.2020).
- Misja* (b.d.), Miesięcznik „Znak”, <https://www miesiecznik.znak.com.pl/misja> (dostęp: 02.02.2021).

- Mobilna ambasada Laudato si'. Ekologiczny samochód z przesłaniem Franciszka* (2019), <https://laudatosi.caritas.pl/aktualnosci/mobilna-ambasada-laudato-si-ekologiczny-samochod-z-przeslaniem-franciszka/>, (dostęp: 01.02.2021).
- Olszewski M. (2015), *Ekologia w centrum Kościoła*, „Tygodnik Powszechny” 22.06.2015, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/ekologia-w-centrum-kosciola-28854>, (dostęp: 26.07.2020).
- Portal Święto Stworzenia* (b.d.), Święto Stworzenia – portal chrześcijańskich ekologów, <https://www.swietostworzenia.pl/o-nas/o-refa/469-portal-swieto-stworzenia> (dostęp: 26.07.2020).
- O nas* (b.d.), Kwartalnik „Więź”, <https://wiesz.pl/o-nas> (dostęp 02.02.2021).
- Ossowski H. (2019), *Klimat to nasza sprawa*, „Przewodnik Katolicki” 28: <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2019/Przewodnik-Katolicki-28-2019/Temat-numeru/Klimat-to-nasza-sprawa>, (dostęp: 22. 02.2020).
- Polski biskup zachęca diecezjan do zbiórki elektrośmieci* (2019), „Więź” 26.03.2019, <https://wiesz.pl/2019/03/26/polski-biskup-zacheca-diecezjan-do-zbiorki-elektrosmieci> (dostęp: 01.02.2021).
- Posynodalna adhortacja apostolska Querida Amazonia Ojca Świętego Franciszka* (2020), <http://www.vatican.va/content/francesco/pl.rss.xml> (dostęp: 27.07.2020).
- Poznański J. (2016), *Ekologiczna troska; co do duszy i co do ciała*, „Więź” 12.09.2016, <https://wiesz.pl/2016/09/12/ekologiczna-troska-co-do-duszy-i-co-do-ciala> (dostęp: 01.02.2021).
- Prymas Polski: jeśli nie zadamy o środowisko, kryzys migracyjny się spotęguje* (2018), „Więź” 11.12.2018, <https://wiesz.pl/2018/12/11/prymas-polski-jesli-nie-zadbamy-o-srodowisko-kryzys-migracyjny-sie-spoteguje> (dostęp 01.02.2021).
- Rogowski R. (2018), *Zwierzęta-nasi mniejsi bracia*, „Więź” 09.02.2018, <https://wiesz.pl/2018/02/09/zwierzeta-nasi-mniejsi-bracia> (dostęp: 01.02.2021).
- Ryś G. (2018), *Wszystko jest ze sobą powiązane. Ekologiczna encyklika społeczna Franciszka*, „Więź” 23.06.2018, <https://wiesz.com.pl/2018/06/23/wszystko-jest-ze-soba-powiazane-ekologiczna-encyklika-spoeczna-franciszka> (dostęp: 30.01.2021).
- Sawicki K. (2015), *Polscy biskupi i „herezje” Franciszka*, „Tygodnik Powszechny” 06.12.2015, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/polscy-biskupi-i-herezje-franciszka-31552> (dostęp: 27.07.2020).
- Strzelczyk B. (2016), *Kościół zielony*, „Tygodnik Powszechny” 17.01.2016, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/kosciol-zielony-31963> (dostęp: 22.07.2020).
- Szalenstwo ekologów: Chcą więcej aborcji, by chronić planetę* (2019), „Gość Niedzielny” 08.11.2019, <https://www.gosc.pl/doc/5967968.Szalenstwo-ekologow-Chca-wiecej-aborcji-by-chronic-planete> (dostęp: 23.07.2020)
- „Środowisko Młodzieży” – ekologiczny styl życia* (2020), <https://kosciol.wiara.pl/doc/6160972.Srodowisko-Mlodziezy-ekologiczny-styl-zycia>, wiara.pl 14.02.2020, (dostęp: 02.02.2021).
- Tykfer M. (2019), *Czas otworzyć oczy*, „Przewodnik Katolicki” 40: <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2019/Przewodnik-Katolicki-40-2019/Opinie/Czas-otworzyc-oczy>, (dostęp: 22.02.2021)
- W trosce o środowisko zmieniamy papier* (2019), „Przewodnik Katolicki” 40: <https://www.przewodnik-katolicki.pl/NEWS/2019/W-trosce-o-srodowisko-zmieniamy-papier>, (dostęp: 22.02.2021).
- W walce ze smogiem kluczowa może być motywacja religijna* (2018), „Więź” 03.12.2018, <https://wiesz.pl/2018/12/03/w-walce-ze-smogiem-kuczowa-moze-byc-motywacja-religijna> (dostęp: 30.01.2021).

Dr Agata Tasak, Instytut Politologii, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie (agata.tasak@up.krakow.pl)

Słowa kluczowe: ekologia, katolicyzm polski, prasa katolicka w Polsce, kryzys ekologiczny, nauczanie społeczne Kościoła katolickiego

Keywords: ecology, Polish Catholicism, Catholic press in Poland, ecological crisis, social teaching of the Catholic Church

ABSTRACT

Ecological issues have been present in the official social teaching of the Catholic Church for many years. It was in particular Pope Francis' encyclical Laudato si', devoted to environmental issues, that brought forth a huge response worldwide.

The primary aim of this study is to search for answers to the following questions: What is the attitude of Polish Catholicism to the social teaching of the Catholic Church with regard to ecology? What is the extent of the awareness of the ecological crisis? What causes are indicated and what proposals for change are formulated? Are representatives of contemporary Polish Catholicism unanimous in their statements referring to ecology or can significant differences between them be indicated? The analysis was conducted on statements made by representatives of contemporary Polish Catholicism and found in documents of the institutional Church and in official public utterances.

An important subject of research was also the analysis of publications referring to ecological issues in influential Catholic magazines, i.e. „Niedziela”, „Gość Niedzielny”, „Przewodnik Katolicki”, „Tygodnik Powszechny” and „Więź” i „Znak”. Based on the statements analysed, it can be concluded that ecological issues are treated with great attention. The majority of the opinions published agree that ecological threats are extremely important and require a reaction; however, there are still some representatives of Polish Catholicism that approach these issues with some reservations and a great deal of caution, especially with regard to statements and actions instigated by eco-activists. Some differences can also be seen in the context of the main causes of the environmental crisis and the choice of methods and tools for changing the situation as indicated in the statements.

When reporting on the social teaching of the Catholic Church concerning ecological issues, other components of this teaching are often emphasized and given various interpretations. These differences are visible both in the context of statements made by representatives of the institutional Church and in the comments and opinions published in the above-mentioned magazines.

NASZE WYDAWNICTWA

INSTYTUT ZACHODNI

ul. Mostowa 27, 61-854 Poznań

tel. +61 852 28 54

fax +61 852 49 05

e-mail: wydawnictwo@iz.poznan.pl

Karol Marian Pospieszalski

„To wszystko przeżyłem...”

Wspomnienia

Redakcja i opracowanie:

Piotr Grzelczak, Bogumił Rudawski, Maria Wagińska-Marzec

Instytut Zachodni

Poznań 2018

Seria: Prace Instytutu Zachodniego nr 96

Z dziejów Instytutu Zachodniego

368 ss.

W swoim niemal stuletnim życiu autor wspomnień był zarówno uczestnikiem jak i inteligentnym obserwatorem wielu wydarzeń, ważnych czasem tylko dla najbliższego kręgu rodzinnego, ale często też dla środowiska, do którego należał, dla regionu, kraju, a nawet w skali ponadpaństwowej. Znakomita pamięć szczegółów i rozległa wiedza podnoszą wartość jego relacji. Nie mniej istotna jest potoczysta narracja. Zwykle trzymane na wodzy emocje mogą sprawiać miejscami wrażenie pewnej monotonii, na szczęście od czasu do czasu przerywane są błyskotliwymi ocenami bądź niepozabawionymi ironii komentarzami.

W życiu człowieka skupia się jak w soczewce obraz czasów, które przeżył. Niezwykła biografia Karola Mariana Pospieszalskiego (1909-2007) roztacza przed oczami czytelnika panoramę dziejów Polski od czasów zaborów (dzieciństwo w Cesarstwie Niemieckim w polsko-niemieckiej rodzinie), przez dwudziestolecie niepodległości (lata gimnazjalne, studenckie, lata pracy w sądownictwie), tragiczny czas II wojny światowej (ucieczka przed groźącą kaźnią, wysiedlenie w wcielonego do III Rzeszy Poznania do Częstochowy w Generalnym Gubernatorstwie, codzienność wygnańca, który wszystko utracił, zaangażowanie w pracę konspiracyjną), po czasy PRL (od stalinowskiego terroru do stanu wojennego). Wydarzenia, szczególnie te powojenne, opisywane są z perspektywy niezłomnego uczonego, uczciwego badacza dziejów okupacji, prawnika szykanowanego na swojej macierzystej uczelni. Niewątpliwie interesującymi wątkami wspomnień są stosunki polsko-niemieckie, zarówno w skali rodzinnej, sąsiedzkiej, między państwami, starcia wojenne, zbrodni na narodzie polskim (dokumentowanych już w latach okupacji), powojennych procesów zbrodniarzy niemieckich, odbudowywania kontaktów naukowych polsko-niemieckich i zmagania o zgodną z prawdą narrację historyczną. Trudno przecenić wartość opisywanych przez Pospieszalskiego realiów funkcjonowania nauki polskiej po II wojnie światowej, kulisy kariery i porażek, zmagania z cenzurą, partyjną kontrolą, ubeckimi groźbami, „układami” wszelkiego autoramentu.

(Fragment recenzji wydawniczej *Aleksandra Pietrowicz*)